

Centre for Economic and Regional Studies of the Hungarian
Academy of Sciences – Institute of World Economics
MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világ gazdasági Intézet

Műhelytanulmányok 128.

2018. december

Kiss Judit

ÁTALAKULÓBAN A VILÁGKERESKEDELEM?

GONDOLATOK A VILÁGKERESKEDELEM ÁTALAKULÁSÁRÓL

AZ USA ÉS KÍNA KÖZÖTTI KERESKEDELMI

KONFLIKTUS TÜKRÉBEN

MTI

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Világgazdasági Intézet

Műhelytanulmányok 128. (2018) 1–55. 2018. december

Átalakulóban a világkereskedelem?

Gondolatok a világkereskedelem átalakulásáról

az USA és Kína közötti kereskedelmi

konfliktus tükrében

szerző:

Kiss Judit

kutatóprofesszor, vezető tanácsadó

Magyar Tudományos Akadémia

Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Világgazdasági Intézet

email: kiss.judit@krtk.mta.hu

Minden itt kifejtett vélemény és következtetés a szerző sajátja, mely nem minden esetben tükrözi a Világgazdasági Intézet, illetve a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont kutatóinak véleményét, vagy a Magyar Tudományos Akadémia álláspontját

ISBN 978-963-301-680-0

ISSN 1417-2720

Átalakulóban a világkereskedelem?

Gondolatok a világkereskedelem átalakulásáról

az USA és Kína közötti kereskedelmi

konfliktus tükrében¹

Kiss Judit²

Összefoglaló

Már a 2008-as világgazdasági válság is rávilágított arra, hogy a világkereskedelem helyzete meglehetősen ingatag, sérülékeny, komoly egyensúlytalanságokkal terhes és szabályozási deficittal küzd (Kiss, 2012a; Kiss, 2012b). Bár mára a világkereskedelem kilábalta a válságból (Kiss, 2013), visszatért a dinamikája, folytatódik struktúrájának és az erőviszonyoknak az átalakulása, de a korábbi feszültségeket nem sikerült orvosolni. Ennek következménye és megnyilvánulása a 2018-ban kirobbant amerikai-kínai kereskedelmi konfliktus, amely akár messzemenő következményekkel is járhat mind a világkereskedelemre, mind az egész világgazdaságra.

JEL: F, F1, F13

Tárgyszavak: International Trade, Trade Policy, Trade Agreements, WTO, US-China Trade Disputes

¹ Jelen műhelytanulmány a Világgazdasági Tudományos Tanács 2018. december 19-i ülésére készült, s azon került megvitatásra.

² kutatóprofesszor, vezető tanácsadó - Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, Tóth Kálmán utca 4, H-1097 Budapest, Hungary
email: kiss.judit@rtk.mta.hu

Tanulmányunk célja annak bemutatása, hogy:

- jelenleg mi jellemzi a világkereskedelmet, milyen strukturális változások zajlottak le mind a kereskedelem tárgyát, mind pedig aktorait illetően, hogyan alakultak át az erőviszonyok, milyen egyensúlytalanságokkal küzd, és ezek milyen következményekkel járnak;
- hogyan változott/változik a kereskedelempolitika és a kereskedelem szabályozása, kell-e új protekcionizmustól tartani, folytatódik-e a multilateralizmus, milyen lépéseket tesznek a kereskedelem liberalizálása érdekében;
- mi van az amerikai–kínai kereskedelmi konfliktus mögött, milyen kimenetelre lehet számítani és ezek milyen következménnyel lesznek a világgazdaságra és a világkereskedelemre, s
- mindezekből mi következik a magyar gazdaságra nézve.

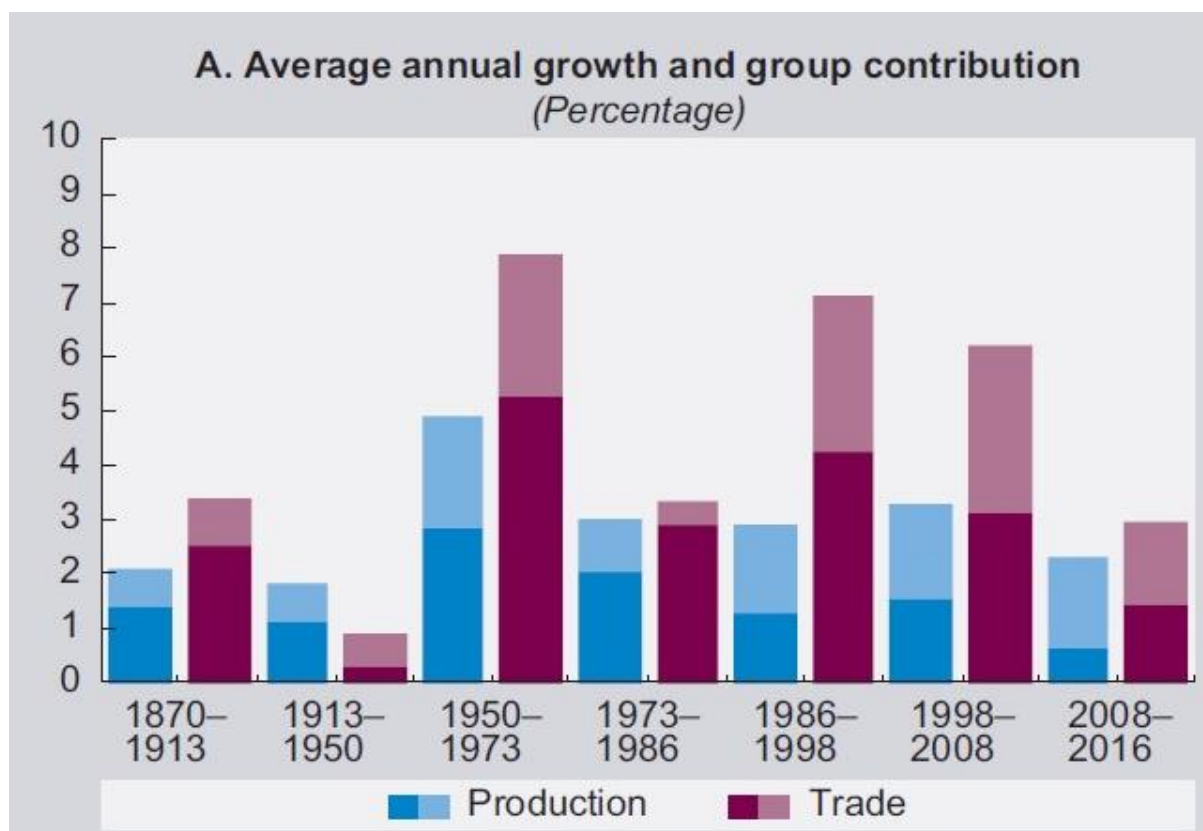
1. A világkereskedelem alakulása

1.1. A kereskedelem elaszticitása és dinamikája

A világkereskedelem növekedésének hosszú távú trendjeit megvizsgálva (1. és 2. ábra) látható, hogy a két világháború közötti időszakot leszámítva a kereskedelem mindig a gazdasági növekedést meghaladó ütemben bővült, s bizonyos időszakokban az elaszticitás kettő felett volt. 2017-ben a világkereskedelem az elmúlt 6 év legerőteljesebb növekedését produkálta, volumene 4,7 százalékkal, értéke pedig 11 százalékkal nőtt (3. ábra), míg elaszticitása 1,5 volt, meghaladva a válság utáni évekre jellemző 1-et.

1. ábra

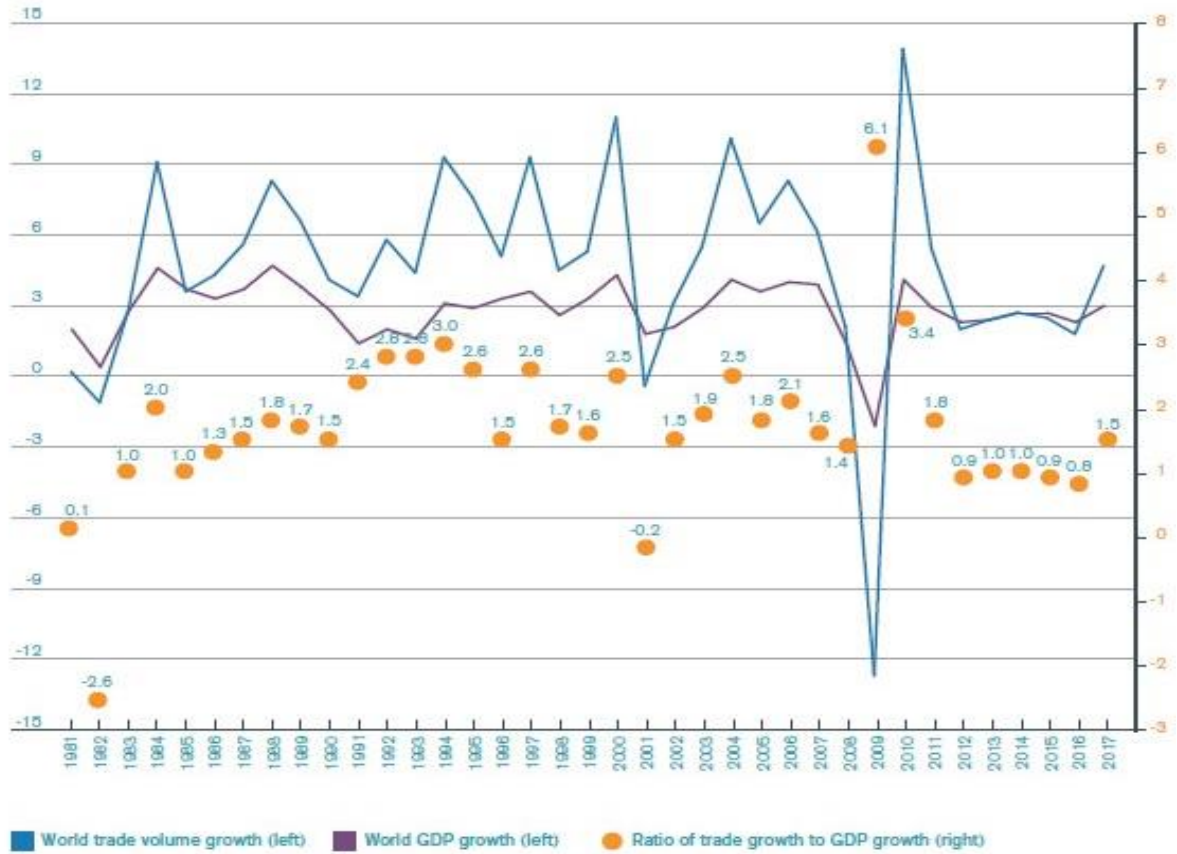
**World trade, global output and related elasticities,
selected country groups and periods, 1870–2016**

Note: The darker areas in panel A represent the contribution of developed countries to the corresponding world aggregates. Data in panel A represent real annual compound growth rates, computed using constant 1990 dollars between 1870 and 1973 and constant 2010 dollars between 1973 and 2016.

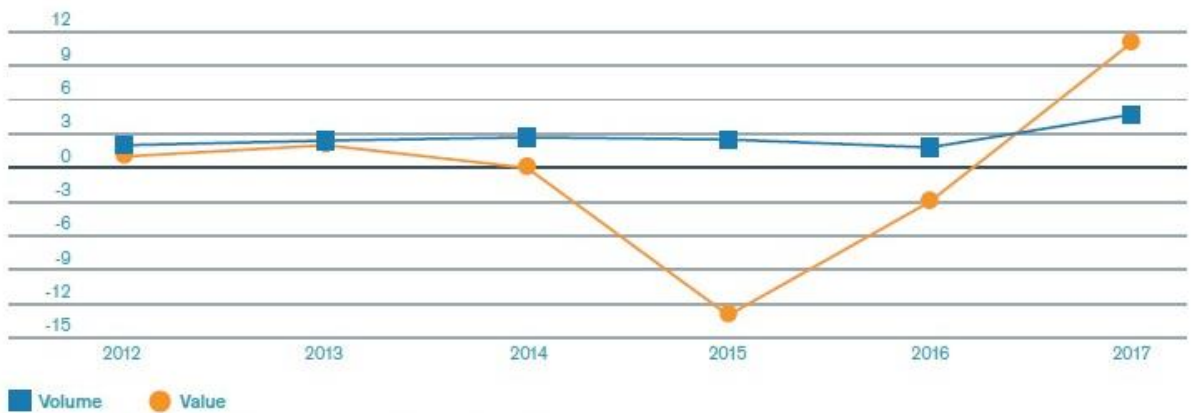
Forrás: UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2018, p. 65.

2. ábra
Ratio of world merchandise trade volume growth to world real GDP growth, 1981-2017
 (Annual percentage change and ratio)

Forrás: World Trade Statistical Review, 2018, p. 31.

3. ábra
Value and volume of world merchandise trade,¹ 2012-2017
 (Annual percentage change)

¹ Merchandise trade calculated as an average of exports and imports.

Forrás: World Trade Statistical Review, 2018, p. 12.

A szakirodalomban vita folyik arról (alapvetően az export vonatkozásában), hogy a kereskedelemnövekedést a gazdasági növekedés generálja-e, avagy fordított az összefüggés. A neoklasszikus gazdasági elmélet szerint ugyanis pozitív korreláció van az export és a GDP növekedése között (*Dollar-Kraay, 2004; Frankel-Romer, 1999; Palley, 2003*), mivel a kereskedelem a növekedés egyik motorja. Ugyanakkor többen megkérdőjelezzik, hogy ténylegesen az export növekedése vezet-e gazdasági növekedéshez, vagy fordítva (*Khemka-Kifle-Morgan, 2018; Ronit-Divya, 2014; Yang, 2008*). Ezt a dilemmát két hipotézis fogalmazza meg.

Az „*exportvezérelte növekedés*” hipotézis szerint mivel az export a GDP része, így alakulása közvetlen hatással van a GDP-re (*Krueger, 1978; Balassa, 1978, 1985*). Az export ugyanis a kereslet országhatárokon túli kibővítése által generál növekedést, mivel a piac mérete így nem korlátozza a gazdaság, mindenekelőtt az ipar növekedését (*Felipe, 2003*), a méretgazdaságosság előnyei kihasználhatók (*Helpman-Krugman, 1985*) és az erőforrások hatékonyabban allokálhatók. A nemzetközi versenynek való kitettség szintén hozzájárul a hazai termelés hatékonyságának export általi növeléséhez (*Balassa, 1978; Krueger, 1980*). Az exportbevételek pedig finanszírozni tudják a fejlettebb beruházási javak, a technológia és a know-how importját, ami elősegíti a műszaki fejlődést. A „*növekedés vezérelte export*” hipotézis szerint a termelés növekedése – a termelékenység emelkedésén és a költségek csökkentésén keresztül – segíti elő az export növekedését (*Krugman, 1984*).

Ezeket az egymással szöges ellentétben álló hipotéziseken túl további két nézet is elterjedt a szakirodalomban. Az egyik szerint az export és a GDP közötti kapcsolat kétirányú (*Awokuse, 2007; Ray, 2011*), míg a másik nézet szerint csupán esetleges, s nem oksági az összefüggés az export és a GDP alakulása között (*Hsiao, 1987; Ahmad and Kwan, 1991*). Mások (*Hausmann et al. 2007; Huchet-Bourdon et al. 2011*) arra is felhívják a figyelmet, hogy az exportnak a gazdasági növekedésre gyakorolt hatása nagyban függ az export összetételétől, vagyis attól, hogy az mennyire diverzifikált és milyen mértékben tartalmaz magasan feldolgozott termékeket, vagyis milyen az export minősége, valamint, hogy az exportorientált növekedést folytató gazdaságban milyen strukturális változások mentek végbe (*Khalafalla-Webb, 2001*).

Az importhelyettesítő gazdaságpolitikát követő országok kudarca és az exportorientációt folytató országok sikere azt mutatja, hogy az export különböző csatornákon keresztül (például munkahelyteremtés, technológiatranszfer, exportbevételek) gazdasági növekedést, illetve további kivitelt generál. Természetesen azt is látni kell, hogy az export folyamatos növelésének korlátai és következményei vannak (Kiss, 2018). Ezzel is magyarázható a világkereskedelem növekedésének folyamatos dinamikavesztése.

2017-ben, a már megjelenő kereskedelmi feszültségek ellenére, kissé erőre kapott a világkereskedelem, hiszen a világexport értéke 11 százalékkal, 17,73 trillió dollárra nőtt a 2016-os 16,06 trillióról, elsősorban a magasabb nyersanyag-, energia- és ásványkincs-árak, valamint a növekvő importkereslet (a beruházások emelkedése az USA-ban, a fogyasztás növekedése Japánban, a nyersanyagban gazdag országok jövedelmének gyarapodása, Kína és az Európai Unió gazdasági növekedése) következtében (*World Trade Statistical Review*, 2018). Vagyis a világkereskedelem látszólag kilábalta a világgazdasági válság okozta visszaesésből. A növekedés fennmaradását bizonyos tényezők elősegítik, mint a növekvő beruházások, az emelkedő foglalkoztatottság, a bővülő fogyasztás, az erősödő fogyasztói bizalom és a javuló üzleti klíma, mások azonban veszélyeztetik. Ilyenek többek között a) a kereskedelmi vitákat³ követő kereskedelemkorlátozó intézkedések, illetve ezek eskalálódása,⁴ b) a kínai gazdaságstratégia lassú, de határozott váltása a beruházásokra alapozott⁵ exportorientált, kifelé forduló gazdasági modelltől a belső keresletre, a hazai fogyasztásra alapozott, következésképpen kevesebb importot igénylő s kevesebb exportot kibocsátó gazdasági modell felé,⁶ c) a (gazdaság)politikai bizonytalanság (például az infláció erősödése, a kamatok emelése, a gazdaságösztönző programok kifizetése, politikai és fegyveres konfliktusok) a világ egyes országaiban.

³ Ez nem új keletű jelenség a világkereskedelem történetében (Kiss, 2002).

⁴ Erről részletesebben szól a 3. rész.

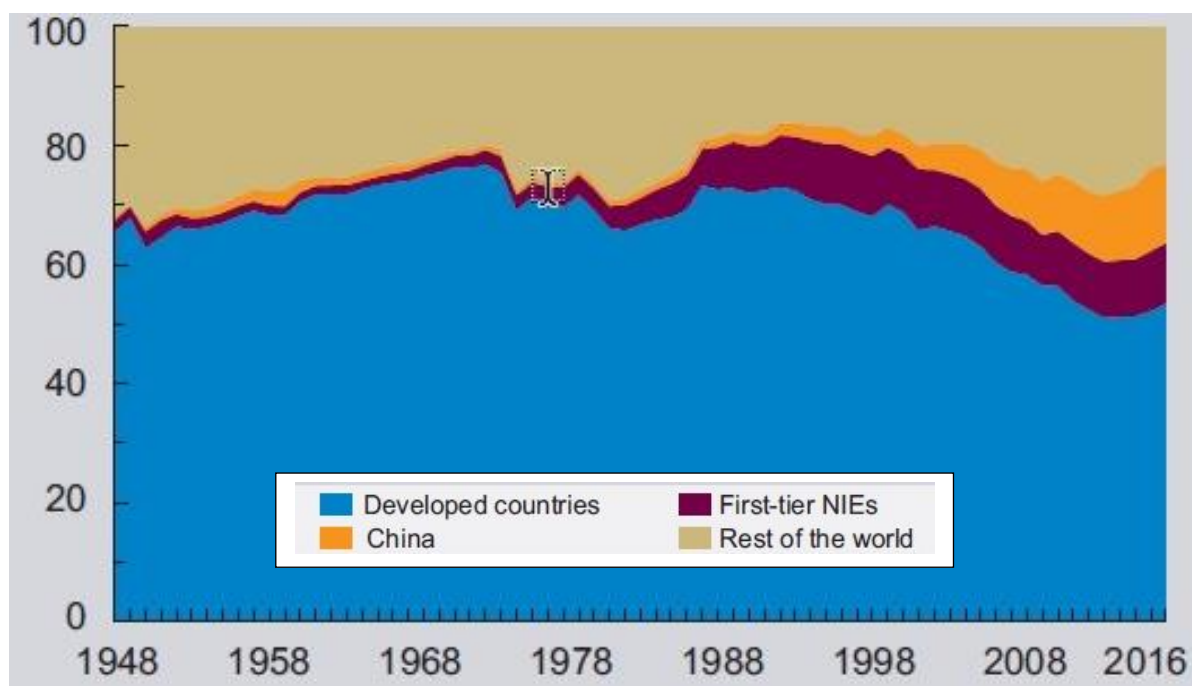
⁵ Míg 2013-ban a GDP 55%-át ruházták be Kínában, addig 2017-ben már csak 32%-át (*World Trade Statistical Review*, 2018, p. 35).

⁶ A világgazdasági stratégiaváltásról lásd Kiss (szerk.), 2018.

1.2. A kereskedelem motorjai – az erőviszonyok változása

Az 1. ábrából az is kiolvasható, hogy a világkereskedelem növekedésének egyre kevésbé motorjai a fejlett országok, különösen a 2008-as gazdasági válságot követően erősödött tovább a fejlődő, feltörekvő országok kereskedelem-dinamizáló szerepe. 2017-ben például a fejlett országok exportja 3,5 százalékkal nőtt 2016-hoz képest, míg a fejlődőké 5,7 százalékkal, s ezen belül az ázsiai régióé 8,1 százalékkal a 4,7 százalékos világtátlaghoz képest. A fejlődő országok importja 2017-ben több mint kétszer olyan gyorsan nőtt, mint a fejletteké (7,2% vs. 3,1%) (*World Trade Statistical Review*, 2018). Ennek ellenére a világexport több mint felét továbbra is a fejlett országok adják (4. ábra). 2017-ben a fejlett országok részesedése 56,8 százalék volt, a fejlődőké pedig 43,2 százalék, aminek mintegy fele az egymás közötti kereskedelem (*South–South trade*) volt. Az import esetében a fejlődő országok részesedése 40 százalék volt 2016-ban és 40,6 százalék 2017-ben (*World Trade Statistical Review*, 2018).

4. ábra
Percentage of world gross exports

Forrás: UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2018, p. 69.

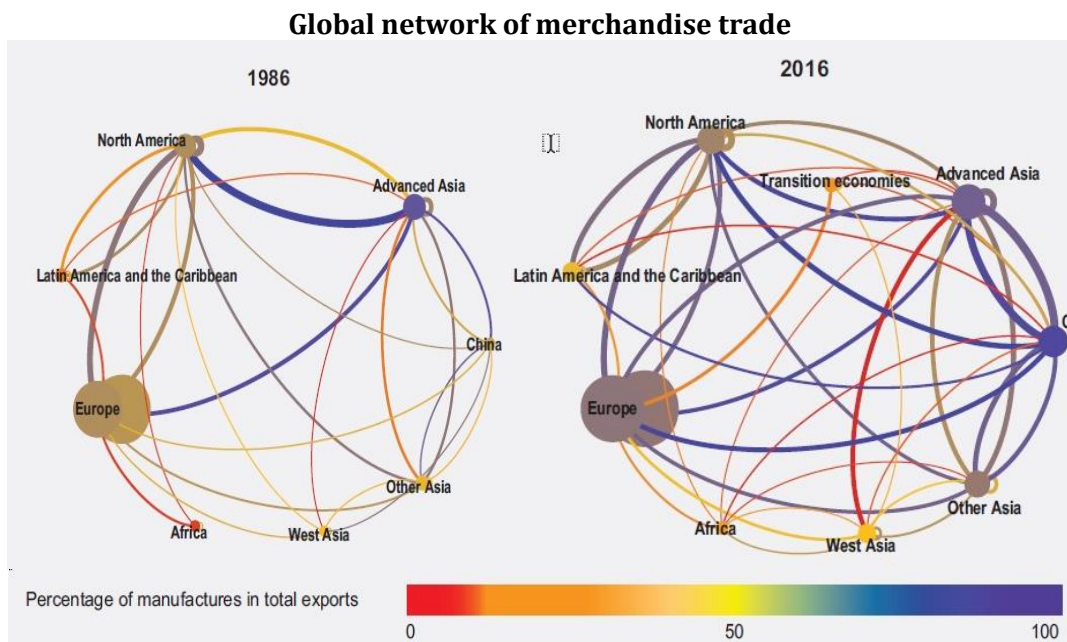
A világkereskedelem egyre inkább hálózatosodik (5. és 6. ábra) a munkamegosztás elmélyülése, az országok nyitottságának növekedése, a globalizáció és az értékláncok kialakulása következtében és új erőközpontok jelennek meg (Kína, többi ázsiai ország).

Míg a 80-as évek közepén a Triász-on (USA, Európa, Japán) belüli kereskedelem volt a legfőbb áramlási irány, addig 2016-ra a Kínából és a Kínába való áramlás lett az. Mindamellet, hogy a fejlett ázsiai országok és a többi ázsiai ország jelentősége is nőtt, megjelentek a tranzíciós országok és a Közel-Kelet szerepe is erősödött alapvetően a Kínába irányuló energiaszállítások révén. Mint látható, az országok kereskedelmen és tőkebefektetéseken keresztüli összefonódása az elmúlt 30 évben jelentősen megnőtt, következésképpen az egyoldalú akcióknak, a kereskedelemkorlátozó intézkedéseknek jelentős oda- és tovagyrúzó hatása van.

A világ legjelentősebb kereskedelmi blokkja az *Európai Unió*: 2017-ben a világkereskedelem egyharmadát (34%-át) az EU-28-ak adták, a világelexporton belüli részesedésük 34,5%, a világimporton belüli pedig 33,5% volt. A világ feldolgozott termékexportjának 36,9%-a, autóiipari exportjának 50,6%-a, vegyi termék kivitelének 49%-a, a vas- és acélexportjának 38%-a és az agrártermék-kivitel 37,4%-a az Európai Unióból érkezett (*World Trade Statistical Review*, 2018).

A világ három vezető exportőr-országa Kína (12,8%), az USA (8,7%) és Németország (8,2%) volt 5300 milliárd dolláros értékkel, míg a világ három vezető importőre ugyancsak ez a három ország, azzal a különbséggel, hogy a listát az USA vezeti (13,4%) és Kína a második (10,2%). A világkereskedelem nagyfokú koncentrációját mutatja, hogy a fenti három ország a világ árukereskedelmének 30 százalékát adja (Kína = 11,5%, USA = 11,1%, Németország = 7,3%), az öt legfőbb kereskedő ország (Kína, USA, Németország, Japán és Hollandia) 38,2 százalékát, az első tíz pedig 52 százalékát (*World Trade Statistical Review*, 2018).

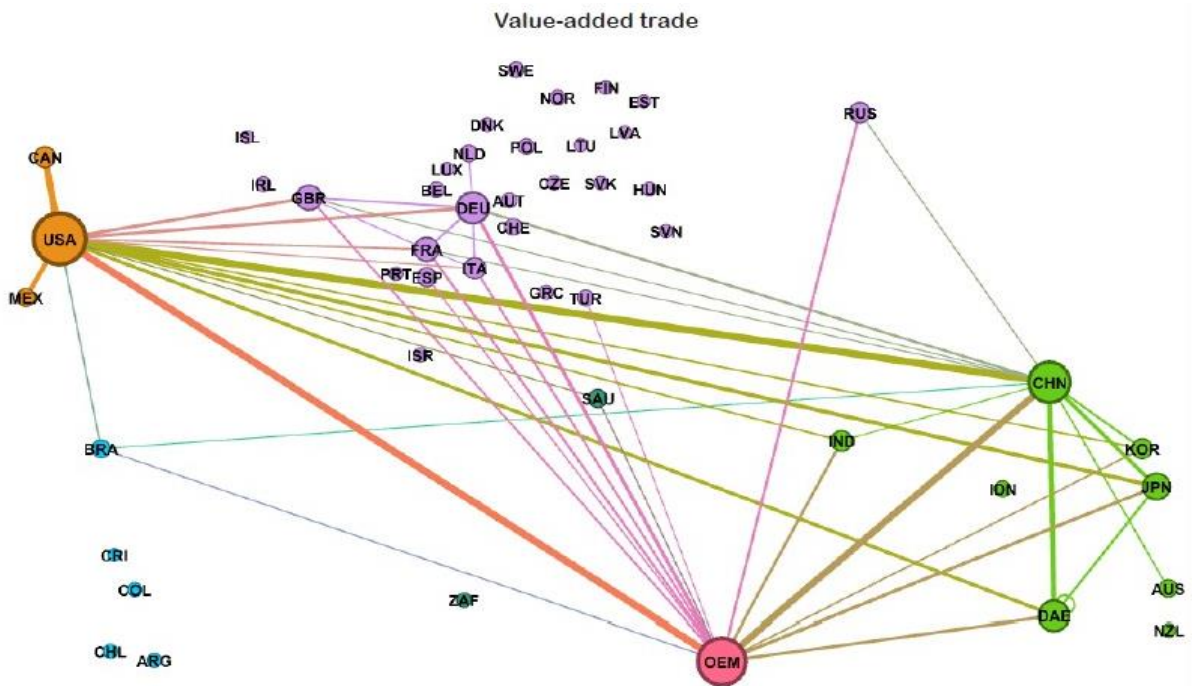
5. ábra

Megjegyzés: A buborék nagysága az illető ország/régió világkereskedelmi részesedését mutatja, míg a régiók/országok közötti vonalak vastagsága a bilaterális kereskedelem értékét jelzi. Az áruösszetételre pedig a vonalak színéből lehet következtetni, minél több a kék, annál nagyobb arányú a feldolgozott termék aránya.

Forrás: UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2018, p. 72.

6. ábra
Global value chains make trade linkages more complex

Note: The bubble size reflects the share of world trade in value-added terms in 2014 of a country or economic area. The thickness of the lines between two bubbles measures the amount of bilateral trade of value added in final demand between trading partners. Bilateral trade flows between countries that are less than 0.2% of total world trade flows are not shown. DAE denotes the Dynamic Asian Economies and OEM a group of the 129 emerging and developing countries that account for around 10% of world trade.

Forrás: OECD, *World Economic Outlook*, Volume 2018 Issue 1, Chapter 2, p

7. ábra
Leading exporters and importers in world merchandise trade, 2016-2017
(USD billion)

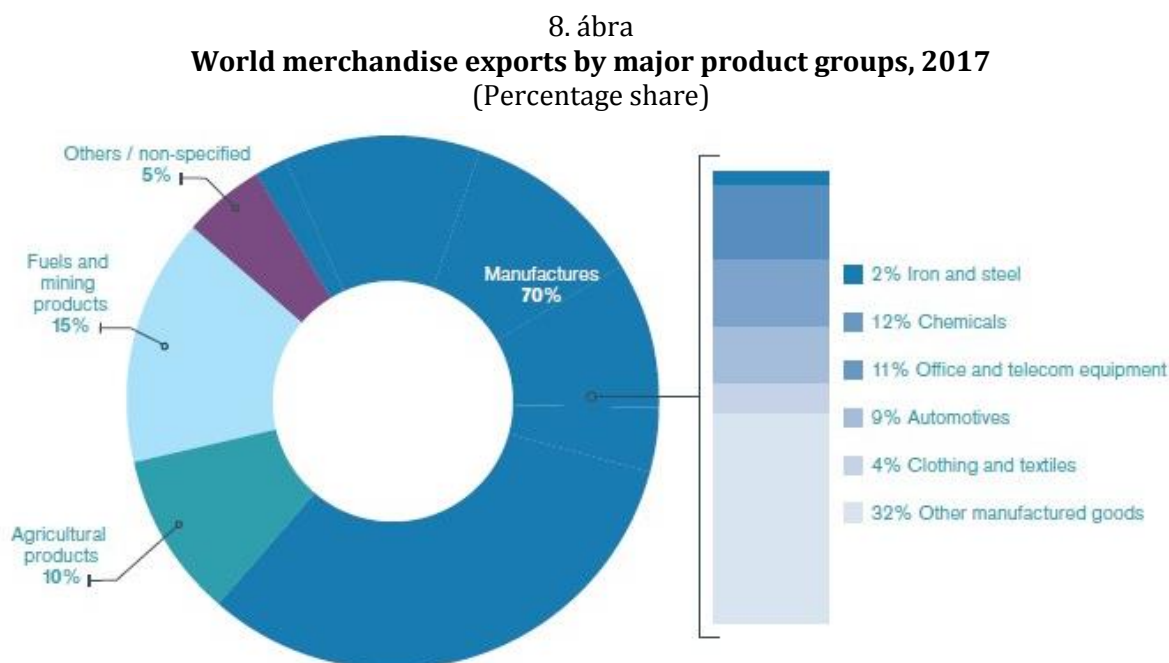

Forrás: *World Trade Statistical Review*, 2018, p. 14.

A fenti ábrából következtethetünk a két vezető kereskedő ország, Kína és az USA *kereskedelmi mérlegpozíciójára*. 2017-ben Kína kereskedelmi többlete 421,4 milliárd dollár volt, 14 százalékkal kevesebb, mint 2016-ban, mivel exportja csak(!) 8 százalékkal emelkedett (2,22 trillió dollárra),⁷ míg importja 16 százalékkal nőtt (1,82 trillió dollárra). Németország kereskedelmi mérlegtöbblete 2017-ben 281,3 milliárd dollárra nőtt, elsősorban az autóiipari és gyógyszeripari termékek kivitelének növekedése következtében. Az USA kereskedelmi mérleghiánya 862,8 milliárd dollár lett 2017-ben, vagyis 160 milliárd dollárral több, mint Kína és Németország együttes többlete, holott mind exportja, mind importja 7-7 százalékkal nőtt.

1.3. Az áruösszetétel változása

A 5. ábrából kiolvasható és a 8. ábra által megerősített további változás, hogy a világkereskedelem egyre jelentősebb részét teszik ki a *feldolgozott termékek* (2017-ben 70 százalékat), amelyek országok közötti áramlása⁸ alapvetően a tőkeáramlások kereskedelem-teremtő hatásának, a multinacionális vállalatok tevékenységének és a globális értékláncok jelentősége növekedésének tudható be.

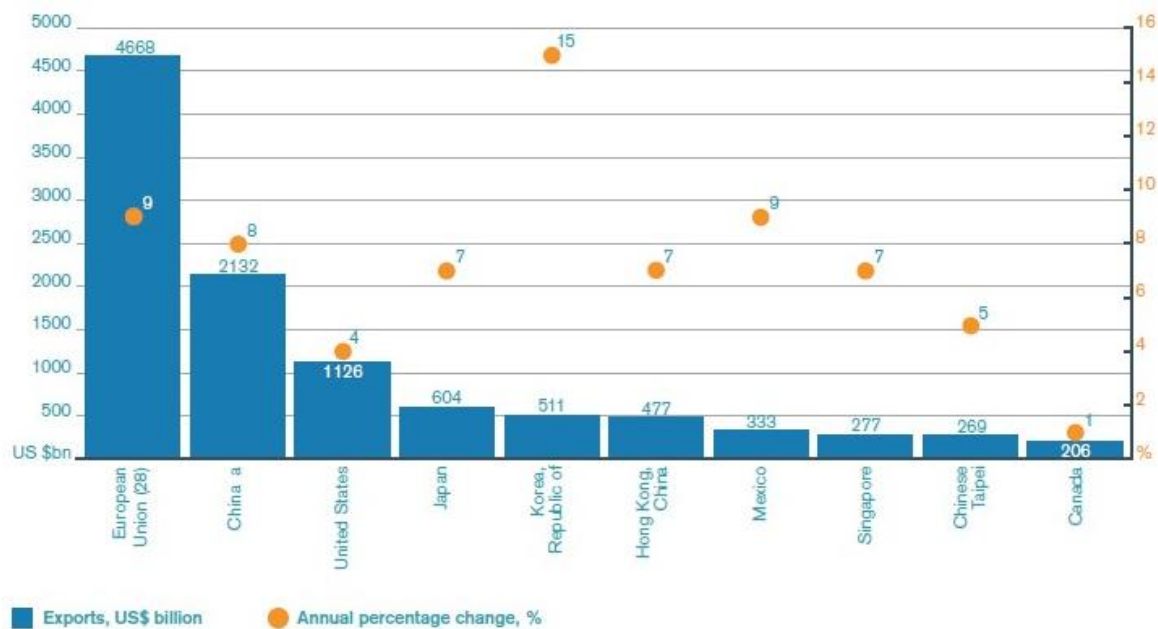
Forrás: World Trade Statistical Review, 2018, p. 44.

⁷ A húzóágazatok az irodai és a telekommunikációs berendezések voltak.

⁸ Már a dél-dél kereskedelemben is közel 70%-os a feldolgozott termékek aránya.

9. ábra

Top ten exporters of manufactured goods, 2017
(USD billion and annual percentage change, %)

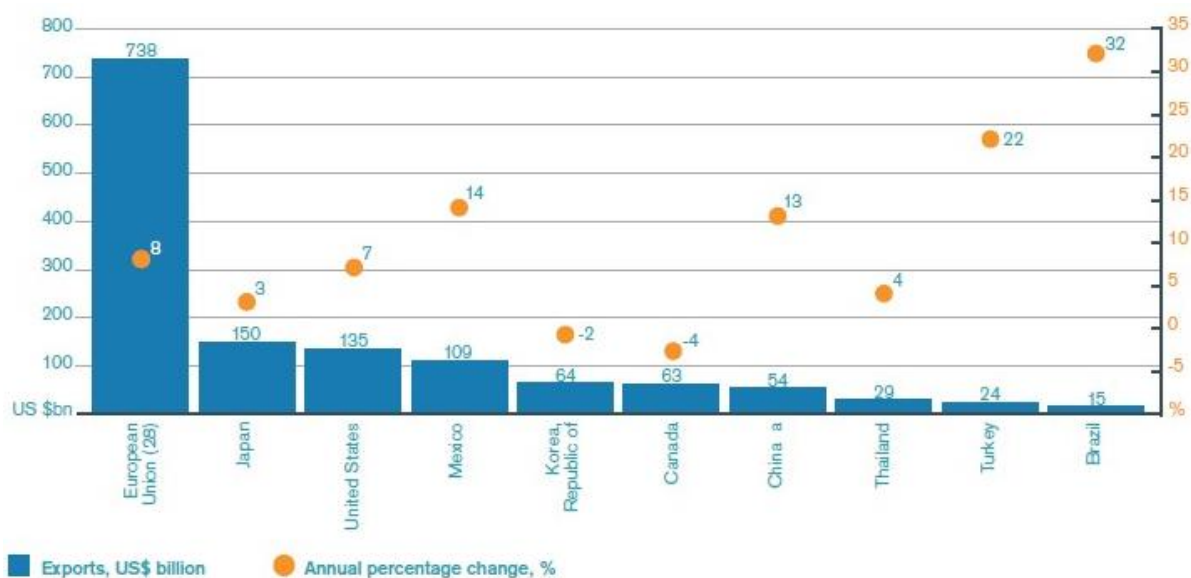

* Includes significant shipments through processing zones.

Forrás: World Trade Statistical Review, 2018, p. 47.

2017-ben a három legfőbb feldolgozott-termékexportőr az Európai Unió (4,67 trillió dollár, 39%), Kína (2,13 trillió dollár, 18%) és az USA (1,13 trillió dollár, 9%) voltak, s őket Japán, Dél-Korea és Hong Kong követte (*World Trade Statistical Review*, 2018). A tíz legfőbb feldolgozóipari exportőr adta a világ feldolgozott termékexportjának 84 százalékát. A legfőbb feldolgozott termékek a vegyi áruk, az irodai és telekommunikációs termékek, valamint az autóiipari termékek, amelyek 2017-ben a feldolgozott-termékexport 44 százalékát tették ki. A világ autóiipari exportjának több mint 50 százalékát az EU adja, amelyet Japán, az USA és Mexikó követ. Az első tíz ország adja a világ autóiipari exportjának 95 százalékát (*World Trade Statistical Review*, 2018).

10. ábra
Top ten exporters of automotive products, 2017
 (USD billion and annual percentage change)

^a Includes significant shipments through processing zones.

Forrás: *World Trade Statistical Review*, 2018, p. 49.

1.4. A szolgáltatáskereskedelem: a jövő!

A világkereskedelem legdinamikusabban növekvő szegmense az árucser-forgalomhoz kapcsolódó, illetve az attól függetlenül is létező szolgáltatáskereskedelem: 2017-ben a világ áru- és szolgáltatásexportjának értéke 22,7 trillió dollár volt, aminek 23 százalékát a szolgáltatásexport adta⁹ (*World Economic Outlook*, October 2019). A WTO (World Trade Organisation, Világkereskedelmi Szervezet) becslése szerint 2025-re a szolgáltatáskereskedelem aránya 50 százalékra emelkedik az info-kommunikációs technológia gyors elterjedése következtében (*Trade in Services*, 2015). A szolgáltatások világkereskedelmen belüli részarány-növekedésének további oka, hogy a fejlődéssel, a gazdasági struktúra átalakulásával a szolgáltatások egyre nagyobb mértékben járulnak hozzá a GDP termeléséhez¹⁰, s nemcsak a fejlett, de a kevésbé fejlett országokban, például szubszaharai Afrikában is. Ennek tudható be, hogy a világ szolgáltatásexportjának ma már 1/3-át a fejlődő országok adják. Továbbá az árucser-forgalom növekedése értelemszerűen együtt jár olyan szolgáltatásokkal, mint a szállítás, a raktározás, a logisztika, s egyéb kereskedelmi szolgáltatások. Nem beszélve arról, amikor maga az áru eladása szolgáltatással együtt történik: 2011-ben a világ autóiipari hozzáadott érték kereskedelmének 40 százalékát már szolgáltatások tették ki, mint például a nagy- és kiskereskedelem, a konzultációs szolgáltatások, valamint a szerviz.

A WTO 4 csoportba sorolja a világkereskedelemben kerülő szolgáltatásokat (*Know your service exports...2017*): 1) *A határokat átlépő (cross-border) szolgáltatások*, amikor maga a szolgáltatás lépi át a vámhatárt vagy elektronikusan (internet- és mobilszolgáltatás, marketing, tanácsadás, oktatás – e-learning, távoktatás), vagy a rendelkezésre álló infrastruktúrán keresztül (légi, vasúti, közúti és vízi közlekedés, szállítás). 2) *Külföldi fogyasztás*. Ez a szolgáltatásexport akkor valósul meg, ha valamely ország állampolgára vagy vállalata egy másik országban vesz igénybe (vásárol) szolgáltatást. Vagyis nem a szolgáltatás "hagyja el" az országot, hanem a vevő. Ez történik a turizmus, a külföldön tanulás, konferencia-részvétel, a külföldi gyógykezelés esetében. 3) *Kereskedelmi jelenlét*. Ez akkor valósul meg, amikor egy vállalat (például bank, beruházó, biztosító társaság, építőipari cég, disztribútor, info-kommunikációs cég) külföldön hoz létre leányvállalatot vagy fiókot szolgáltatásai értékesítésére. 4) *A természetes személyek mozgása általi szolgáltatásexport*. Erről akkor beszélünk, amikor

⁹ 2011-ben közel 20%-át.

¹⁰ 2010-ben a világ GDP 63,3%-át, 2017-ben pedig 65,1%-át adták a szolgáltatások (World Bank, *World Development Indicators*, 2018)

egyik ország állampolgára azzal a céllal megy egy másik országba, hogy ott szolgáltatását eladja. Például színészek külföldi vendégszereplése, tanárok külföldi oktatása, tanácsadók és szakértők küldése.

A fenti négy kategória közül a legjelentősebb a 3. számú, amely az összes szolgáltatáskereskedelem több mint felét (55%-át) adja, s fontos szerepet játszik abban, hogy az országok bekapcsolódhassanak a nemzetközi értékláncokba. A második legjelentősebb kategória a határokat átlépő szolgáltatások (30%): 2016-ban a világ szolgáltatásexportjának 18,5 százalékát tette ki például a szállítás (*World Trade Statistical Review*, 2018). A harmadik a külföldi fogyasztás, 10 százalékos részaránnyal, míg a 4. kategória részaránya mindösszesen 5 százalék (*Trade in Services*, 2015).

2017-ben a világ szolgáltatáskereskedelme 8 százalékkal nőtt, s a kereskedelmi szolgáltatások értéke 5,287 trillió dollár volt. Az Európai Unió nemcsak a világ árucserforgalmában játszik meghatározó szerepet, de a szolgáltatáskereskedelemben is: 2017-ben a világ kereskedelmi szolgáltatás-exportjának 52,3%-át, importjának pedig 49,9%-át az EU-28-ak adták (*World Trade Statistical Review*, 2018). A legfőbb kereskedelmi szolgáltatásexportőr országok az USA, Nagy-Britannia és Németország (2017 = 1400 mrd USD a három ország esetében), míg a legfőbb importőrök az USA, Kína és Németország voltak. Az USA a világ szolgáltatásexportjának 14,4 százalékát és importjának 10,2 százalékát adja, következésképpen jelentős kereskedelmi többletet tud

Ne higgyetek a szemeteknek!

A nemzetközi kereskedelemben való eligazodás és annak számbevétele egyre nehezebb feladat. Ezt Lipsey (2009) úgy fejezte ki, hogy „elégé ostobák azok a közgazdászok, akik az adatok láttán elhiszik, hogy azok a valóságot tükrözik”. Míg a globalizációt megelőző időszakban a világkereskedelem többé-kevésbé egyenlő volt a határokon átlépő árucser-forgalommal, s csupán a re-export, illetve a csempészet torzította a képet, addig a globalizáció korában a tőkemozgásokhoz, a multinacionális vállalatok, az értékláncok (GVCs = *Global Value Chains*), a speciális exportzónák (EPZ = *Export Processing Zones*) tevékenységéhez kapcsolódó áru- és szolgáltatásáramlás, a növekvő közbensőtermék-kereskedelem és a végső termékekben megjelenő szolgáltatások akadályozzák a tisztánlátást, növelik az adatok torzulását. S itt alapvetően nem arról van szó, hogy az adatok pontatlanok vagy hiányosak, hanem sokkal inkább arról, hogy olyan forgalmat is kimutatnak, ami ténylegesen nincs (például a vállalatokon belüli fiktív kereskedelem vagy az országok ÁFA-különbsége generálta fiktív árumozgatás (Kiss, 2014), míg olyanokat elfednek, ami ténylegesen létezik (intra-firm (vállalaton belüli) fantom kereskedelem). S akkor még nem szóltunk a szürke vagy feketekereskedelemről, a növekvő e-kereskedelemtől, az alul- és felülszámlázásról, a származás vagy a szerződés szerinti számbavétel különbségéről, illetve a tükörstatisztikák eltéréséről.

A tisztánlátást néhány új számbavételi eszköz javítja: a) a TiVA (*Trade in Value Added*), vagyis a hozzáadott érték alapján történő kereskedelemlánc-kimutatás, ahol jelenleg (57) ország és iparágak szerint mutatják ki a világkereskedelemben kerülő áruk és szolgáltatások hozzáadott értékének eredetét; b) a FATS (*Foreign Affiliates Statistics*), amely 2010 óta mindazon vállalatok tevékenységére kiterjed, ahol 50 százalékon felüli a külföldi tulajdon, valamint c) a WTO 2018 végén megjelenő *Handbook on Measuring Digital Trade* című kiadványa.

kimutatni ezen a téren: 2017-ben, mintegy 245 milliárd dolláros értékben (*World Trade Statistical Review*, 2018), ami csak részben ellensúlyozza a közel 863 milliárd dolláros árucserre-forgalmi hiányát. Kína a világ második szolgáltatásimportőre (a világimport 9,1 százalékaival) és 5. exportőre (a világexport 4,3 százalékaival).

2. A világkereskedelem szabályozása

A kereskedelem szabályozása több szinten történik. Egyrészt az országok szintjén, azok kereskedelempolitikája által, amennyiben önálló kereskedelempolitikát folytatnak (ahogy az USA vagy Kína). Másrészt egyes partnerek vonatkozásában a bilaterális kereskedelmi egyezményekben lefektetett feltételeknek megfelelően. Továbbá az integrációk szintjén, amennyiben ezek közös kereskedelempolitikával rendelkeznek, mint például az EU. Valamint multilaterálisan, a WTO által szabályozottan: jelenleg a világkereskedelem mintegy 98 százaléka a WTO szabályai szerint történik, WTO-tagok által bonyolódik¹¹ (*World Trade Statistical Review*, 2018).

2.1. Bilaterális és regionális kereskedelmi megállapodások

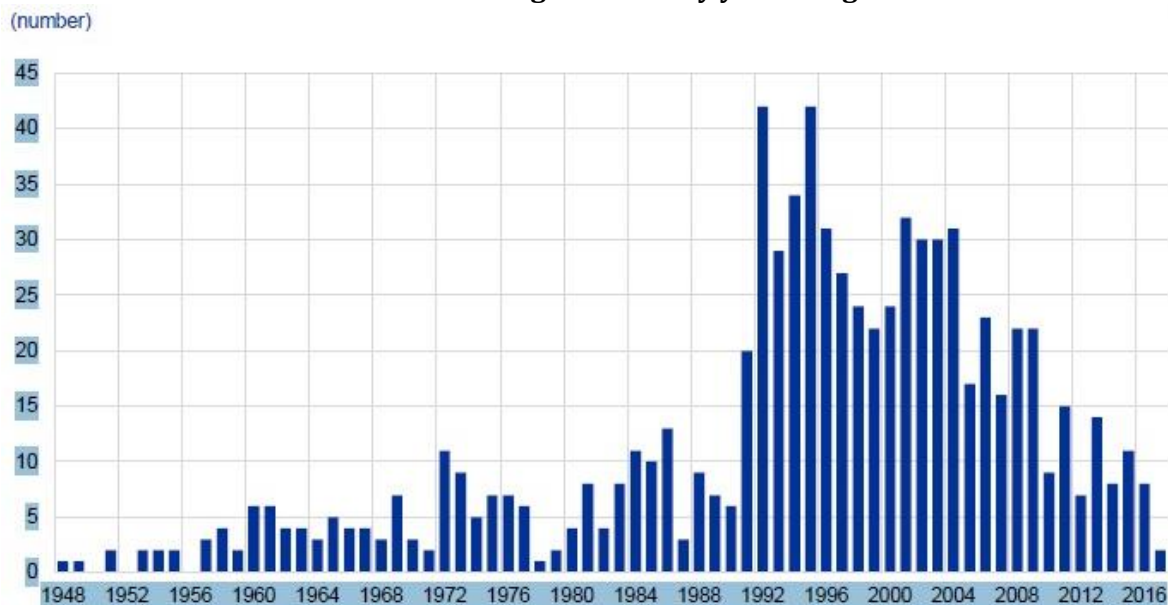
A 2008-as gazdasági és pénzügyi válságot megelőző időszakot a kereskedelem liberalizálódása jellemezte. Ennek jegyében és érdekében 1990 és 2010 között több mint 500 új preferenciális kereskedelmi megállapodás jött létre, háromszor annyi, mint az 1990-et megelőző időszakban (*11. ábra*). Míg az 1990 előtt kötött megállapodások alapvetően a közel azonos fejlettségi szinten álló szomszédos országok között jöttek létre, addig az 1990 után kötöttek már régiókon átíveltek, s igen gyakran fejlett és kevésbé fejlett országok között jöttek létre a szabad kereskedelem és a liberalizált tőkemozgás megvalósítása érdekében. 2017 végéig a WTO-nál bejelentett 669 RTA (*Regional Trade Agreements*) közül 284 volt érvényben, s 2017 folyamán tizenöt új megállapodást jelentettek be (*WTO Annual Report*, 2018).

A bilaterális és regionális szabadkereskedelmi egyezmények, angol rövidítéssel RTA-k, illetve FTA-k (*Free Trade Agreements*) proliferációja egyrészt a multilaterális

¹¹ Ez az arány 1995-ben 88% volt.

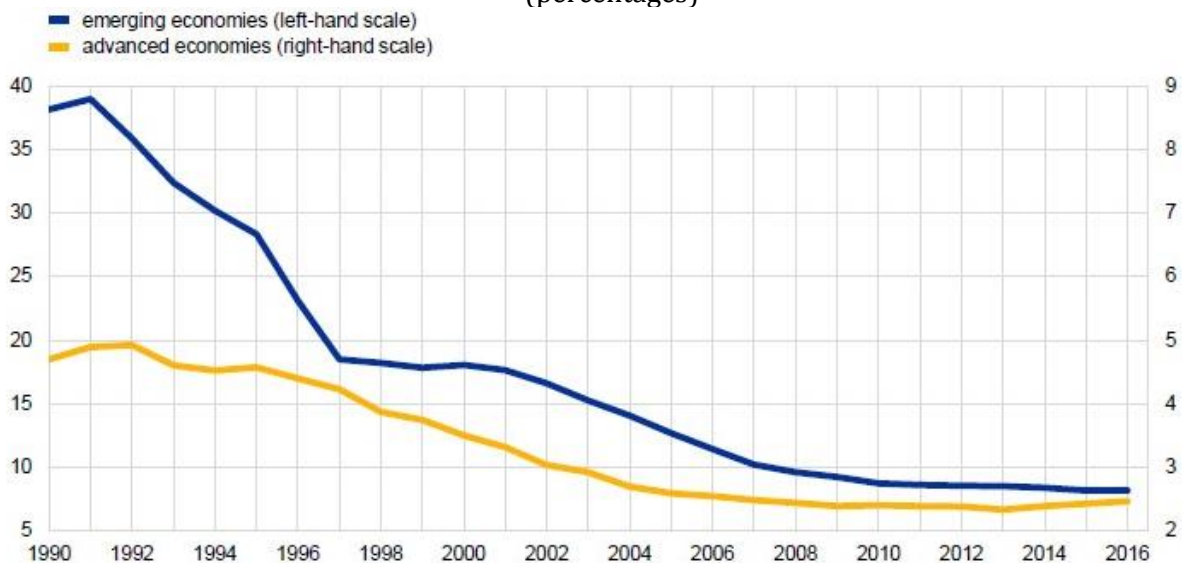
kereskedelemliberalizáció, mindenekelőtt a Dohai kereskedelmi forduló sikertelenségének¹², másrészt a világgazdasági szereplők liberalizáció iránti igényének tudható be. Ugyanakkor a WTO azt szeretné, hogy ezek a megállapodások ne helyettesítsék, hanem kiegészítsék a világkereskedelem multilaterális szabályozását. Legfőbb hozadékuk, hogy aláírásukkal jelentős mértékben csökkentek az alkalmazott vámszintek (12. ábra), s ma már aligha ezek képezik a kereskedelem útjában álló legfőbb akadályt.

11. ábra
Preferential trade agreements by year of signature

Forrás: Quaglietti, 2018, p. 1.

12. ábra
Average tariffs in advanced economies and emerging market economies
 (percentages)

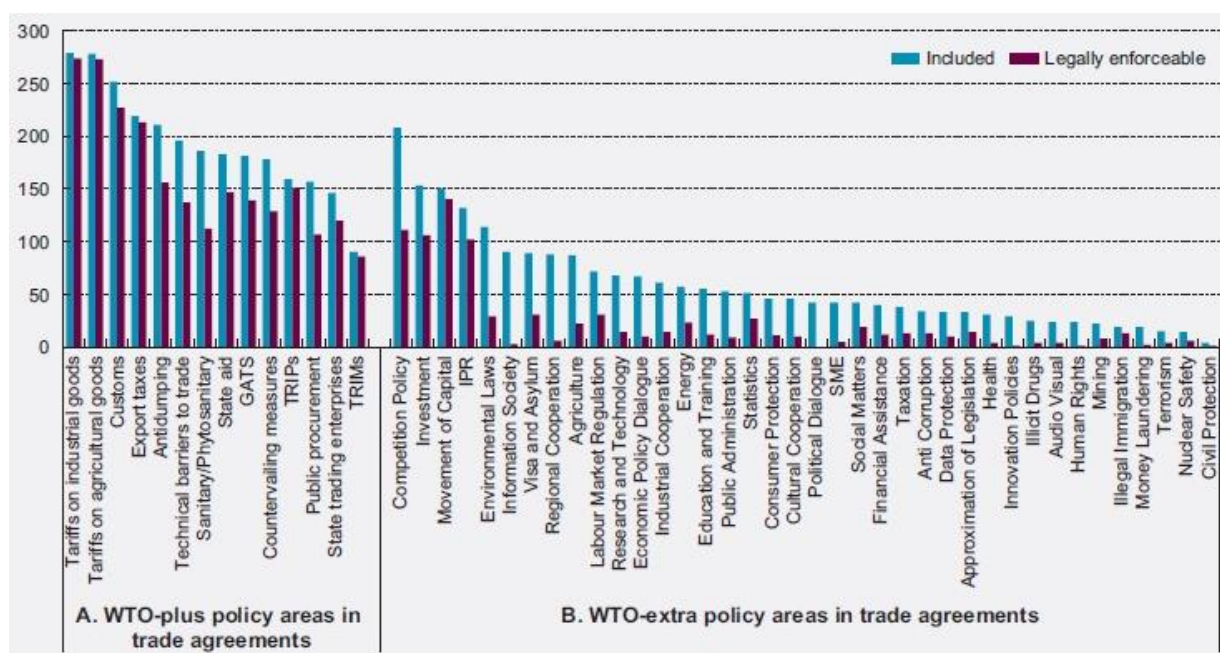

Forrás: Quaglietti, 2018, p. 2.

¹² Erről részletesen lásd a 2.2 pont alatt.

Míg eredetileg a kereskedelmi megállapodások rendelkezései alapvetően a vámokra és a kvótákra terjedtek ki, addig az 1995 után kötött kereskedelmi megállapodások már ún. „WTO-plusz” rendelkezéseket is tartalmaztak, amelyek a vámszabályokra, az anti-dömping eljárásokra, a kereskedelem technikai akadályaira és az egészségügyi standardokra is kiterjedtek. A „WTO-extra” rendelkezések pedig különböző szakpolitikákra (versenypolitika, beruházások, tőkeforgalom, szellemi tulajdonjogok, mezőgazdaság stb.) vonatkoznak (13. ábra).

13. ábra
WTO-plus and WTO-extra policy areas included in trade agreements
 (Number of treaties)

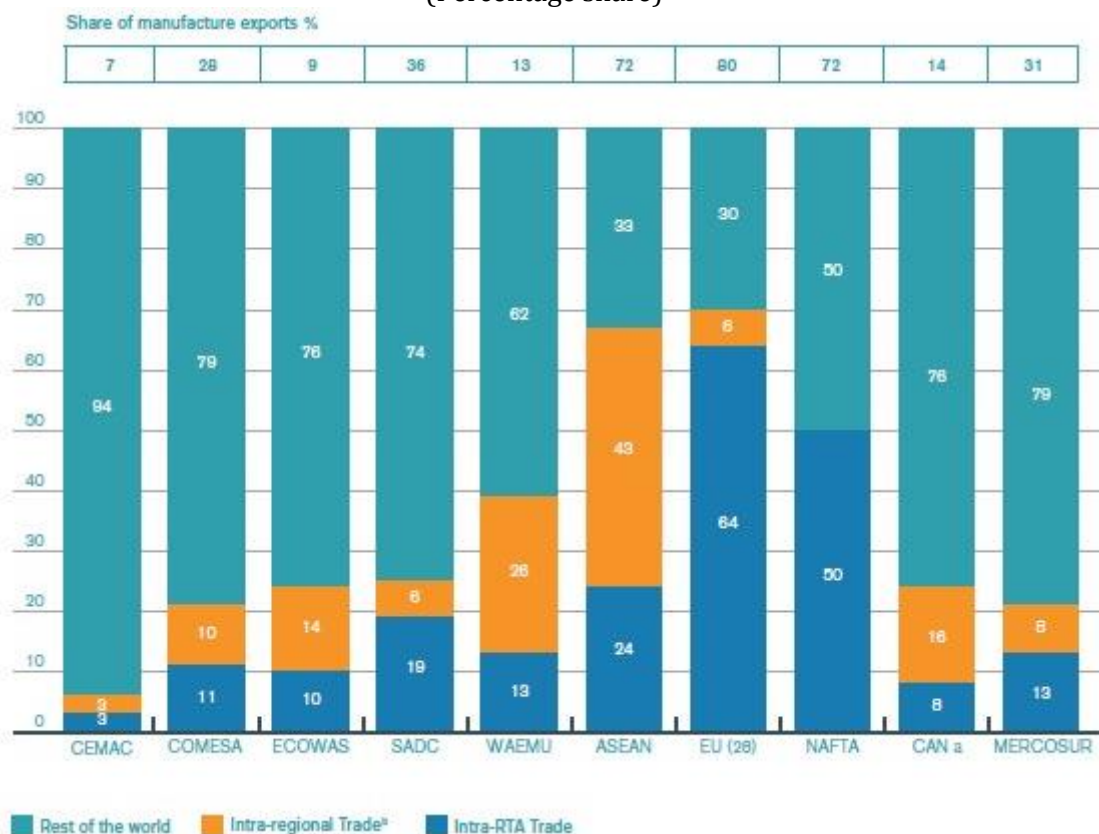

Forrás. UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2018, p. 71.

A regionális kereskedelmi megállapodások a világ minden régiójában megtalálhatók s eltérő mélységűek, kezdve a szabadkereskedelmi megállapodással, folytatván a vámunióval és elérvén a legmagasabb fejlettségi szintet, a gazdasági integrációt. Ezek legfőbb célja az egymás közötti kereskedelem és gazdasági együttműködés elősegítése, s mivel egymásnak kedvezményeket nyújtanak, így a kívülállókat diszpreferálják, a világkereskedelem egységes szabályozása alól kivételeket képeznek. Sikereségüket többek között az intraregionális kereskedelem arányával szokták mérni (14. ábra). Ebből a szempontból az EU és a NAFTA emelkedik ki, ahol az intra-kereskedelem aránya 64 százalék, illetve 54 százalék volt 2016-ban. Az ASEAN esetében a régió országaival való kereskedelem jelentősebb, mint az ASEAN-on belüli. Latin-Amerika és Afrika

esetében az RTA-kon belüli kereskedelem aránya húsz százalékon aluli, ami a gazdasági struktúrák komplementaritásának a hiányával, az egymás közötti infrastrukturális hálózat fejletlenségével, a magas szállítási költségekkel és Afrika esetében az EU-val fennálló speciális kereskedelmi megállapodásokkal magyarázható (EU-ACP kapcsolatok, *economic partnership* megállapodások stb.). Mind a saját integrációkkal, mind pedig a speciális EU-s kapcsolatokkal való elégedetlenség hívta életre az afrikai kontinens olyan ambiciózus terveit, mint az *African Continental Free Trade Area*, amelyet 2018-ban 44 afrikai ország írt alá, és amely az áruk és szolgáltatások egységes piacát célozza létrehozni az egész afrikai kontinens vonatkozásában.

14. ábra
Exports of regional trade agreements (RTA), 2016
 (Percentage share)

CEMAC = Central African Economic and Monetary Community, COMESA = Common Market for Eastern and Southern Africa, ECOWAS = Economic Community of West African States, SADC = Southern African Development Community, WAEMU = West African Economic and Monetary Union, ASEAN = Association of Southeast Asian Nations, EU = European Union, NAFTA = North American Free Trade Agreement, CAN = Andean Community, MERCOSUR = Southern Common Market

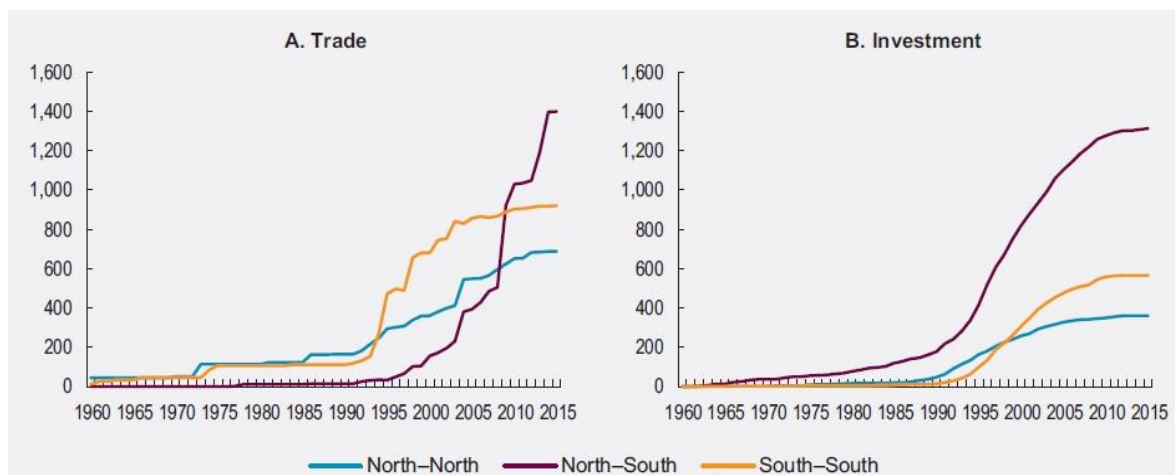
Forrás: World Trade Statistical Review, 2018, p. 76.

Az országok közötti kereskedelmi megállapodásokkal együtt 1990-től egyre több kétoldalú beruházási – ténylegesen beruházásvédelmi – megállapodás jött létre (BITs,

Bilateral Investment Treaties), amelyeket elsősorban a fejlett országok kötöttek fejlődő országbeli beruházási célpontjaikkal befektetéseik védelme érdekében, aminek igen sok esetben jelentős kereskedelemserkentő hatása volt.

15. ábra

Trade and investment bilateral connections based on international agreements, 1960-2015
(Number of country pairs)

Forrás: UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2018, p. 70.

2.2. A kereskedelem multilaterális szabályozása

Míg a bilaterális és regionális kereskedelmi megállapodások világkereskedelmi hatása kettős, hiszen befelé liberalizáló, kereskedelemteremtő és -fejlesztő hatással bír, addig kifelé, a nem-tagok irányába kereskedelemelterelő, diszpreferáló hatással jár, s a világkereskedelmi liberalizáció ellen dolgozik. Ráadásul az újonnan aláírt szabadkereskedelmi megállapodások száma a 2008-as válságot követően csökkent, habár ezek ország- és szektorlefedettsége nőtt. A kereskedelmi liberalizáció mértéke csökkent, a vámcsökkentés megállt és a G20-ak által alkalmazott új diszkriminatív kereskedelmi intézkedések (főleg az anti-dömping intézkedések, az importvámok emelése, a nem-tariffális intézkedések, az exporthitelek) száma már 2012-től megnövekedett (16. ábra). Ezzel is magyarázható a világkereskedelem növekedési ütemének csökkenése a 2012-2016 közötti időszakban és a kereskedelem elaszticitásának 1 körüli alakulása.

Ilyen körülmények között kiemelt felelősség hárul a kereskedelmi liberalizáció legfőbb letéteményesére, a WTO-ra (*World Trade Organisation, Világkereskedelmi*

Szervezet), amely a különböző körtárgyalásokon célozza meg az áru- és szolgáltatáskereskedelmi¹³ akadályok (vámok, nem-vámjellegű korlátok) lebontását.

A legutóbbi, 9. fordulót 2001 novemberében indították el Dohában azzal a céllal, hogy növeljék a világkereskedelem multilaterális szabályozását és tovább liberalizálják a világ áru- és szolgáltatáskereskedelmét. A forduló a kereskedelmet akadályozó tényezők további csökkentése/felszámolása mellett hangsúlyt helyezett az ún. nem-kereskedelmi szempontokra is ("non-trade concerns"), mint például az élelmiszerbiztonság, az állatjólét, a környezetvédelem, s a körtárgyalások napirendjére igen sok, a kereskedelemmel és a fejlődéssel összefüggő kérdést vettek fel (például fenntartható fejlődés, versenypolitika, tőkeáramlások, beruházások, közbeszerzések, eladósodás, technológiatranszfer, valamint a fejlődő országok speciális és differenciált kezelése), amiért is a forduló a *Doha Development Agenda* néven vált ismertté. Már a WTO 2003 szeptemberében Cancúnban tartott 5. miniszteri konferenciáján világossá vált, hogy ilyen sok témában ilyen sok tagország (akkor még "csak" 146 ország volt WTO-tag, köztük a 2001-ben felvett Kína) aligha tud gyors sikert elérni, ezért meg van a veszélye a multilateralizmus gyengülésének és a bilateralizmus megerősödésének.

Ez utóbbi iránti igényt nagymértékben felerősítette a 2008-as világgazdasági válság, amikor is a regionális kereskedelmi megállapodásokra úgy tekintettek az abban résztvevők, mint ami megvédi őket a külső sokkaktól. Holott a Dohai Forduló mielőbbi befejezése pozitív hatással lehetett volna a válságból való kilábalásra. Becslések szerint¹⁴ a forduló 2010-ig történő lezárásának jóléti hatása évi 150 milliárd dollárt ért volna el. Ez ugyan csak töredéke a válság idején alkalmazott több ezer milliárd dolláros pénzügyi ösztönző csomagoknak, mégis jelentős szerepet játszhatott volna az újprotekciónizmus kialakulásának megelőzésében. Ma már egyértelmű, hogy az eltérő álláspontok és a nagyfokú érdekellentétek miatt¹⁵ nincs remény arra, hogy a fordulót az eredeti elképzeléseknek megfelelően sikerül tovább folytatni.¹⁶ Kérdés, hogy a Dohai Forduló témahalmazából sikerül-e egy-egy kérdést külön-külön megtárgyalni, és minden tagra nézve kötelező megállapodásra jutni. Ugyanakkor pozitív fejleménynek tekinthető, hogy

¹³ A szolgáltatáskereskedelem multilaterális szabályozása az Uruguayi Fordulón elfogadott GATS (= General Agreement on Trade in Services) által történik.

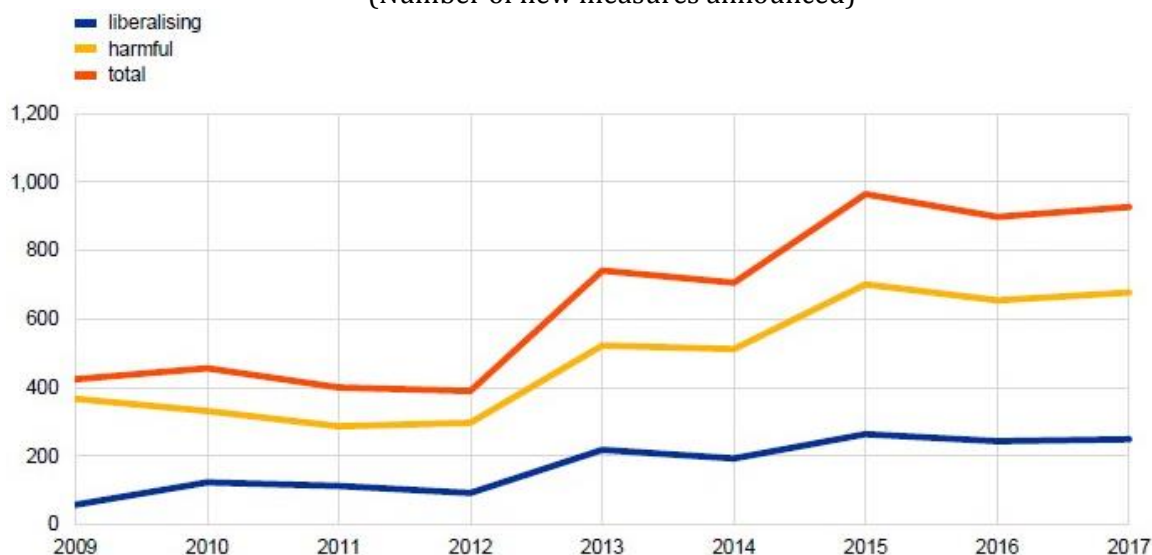
¹⁴ *World Economic Situation and Prospects*, 2010.

¹⁵ Különösen az agrárkereskedelem, az ipari vámok lebontása, a fejlődő országok piacnyitása, a szolgáltatások és a fejlődő országoknak nyújtandó kedvezmények terén (*Doha, Doha light, kudarc ...* 2011).

¹⁶ *WTO Chief*....2012.

a WTO-tagok megállapodtak Oroszország felvételéről, s azzal, hogy 2012 augusztusában a világ 6. gazdasági hatalma is taggá vált, a WTO hatálya a világkereskedelem valamennyi meghatározó szereplőjére kiterjed.

16. ábra
New trade measures announced by G20 countries
 (Number of new measures announced)

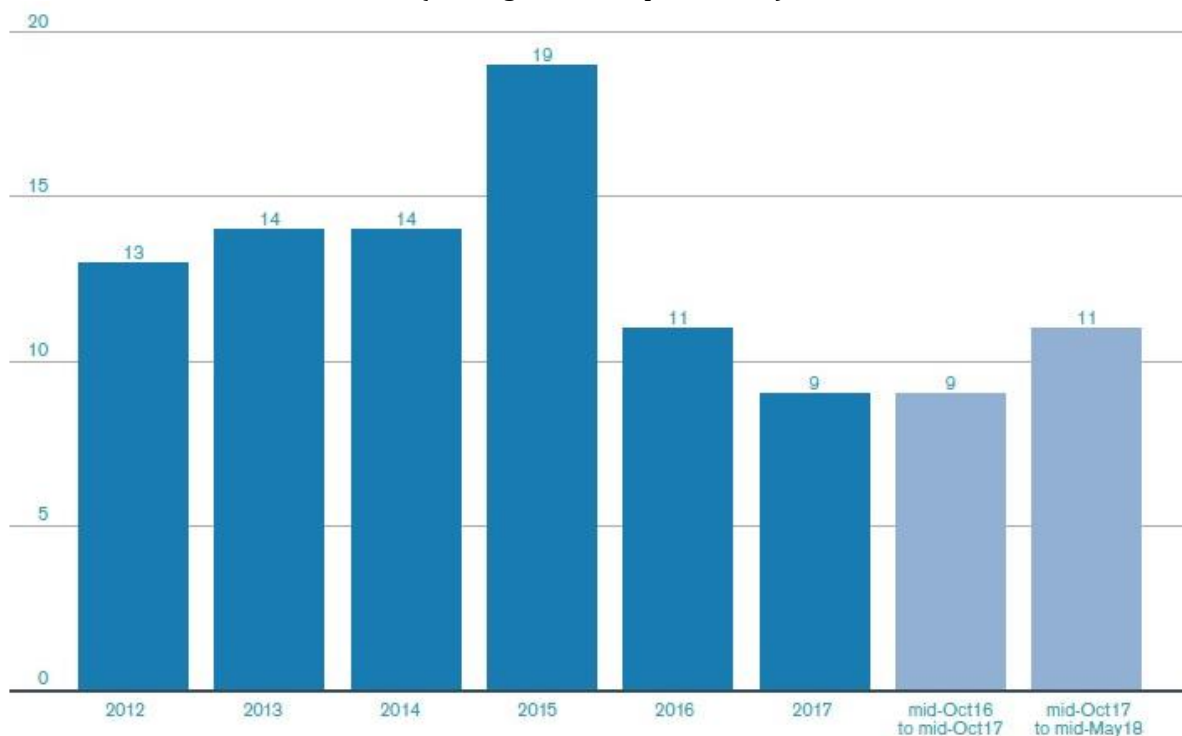
Forrás: Global Trade Alert Database

A Dohai forduló kudarcra ellenére a WTO különböző *miniszteri konferenciákon* (*MC, Ministerial Conference*) viszi előre a kereskedelem-liberalizáció ügyét: 2013-ban Bali-n volt a 9. miniszteri konferencia, amelyen a Trade Facilitation Agreement-et fogadták el (lásd később), 2015-ben pedig Nairobiban, ahol az agrárszubszenciák megszüntetéséről született megállapodás (*WTO Annual Report, 2018*). A legutóbbi, 11. konferenciára 2017-ben Buenos Aires-ben került sor, ahol a halászati szubszenciákkal, az e-kereskedelemmel, a beruházások elősegítésével, a szellemi tulajdonjogokkal és Dél-Szudán tagfelvételével foglalkoztak.

Emellett a WTO őrökdi a világkereskedelem WTO-szabályoknak megfelelő működése felett. Ezt szolgálja a WTO *kereskedelem monitorozó* tevékenysége, amelyet a 2008-as világgazdasági válság után indítottak el a transzparencia növelése érdekében. A legutóbbi monitoring jelentés 2018 júliusában jelent meg, s a 2017 október közepétől 2018 május közepéig tartó időszakot vette górcső alá. Ez idő alatt 429 kereskedelmi intézkedést hajtottak végre a WTO-tagok, illetve megfigyelők. Ezek közül 89 megkönnyítette a kereskedelmet, 265 kereskedelmi problémákat orvosolt (például anti-dömping eljárások kivizsgálásával, védintézkedések alkalmazásával), míg 75

kereskedelemlátó volt, amelyek száma a korábbi vizsgálati időszakhoz képest nőtt (17. ábra). A legfőbb kereskedelemlátó intézkedések az alábbiak voltak: új import vagy exportvámok bevezetése, illetve a meglévők növelése, importtilalmak vagy mennyiségi korlátozások bevezetése, szigorúbb/bonyolultabb vám eljárások bevezetése, a hazai tartalomra (*local content*) vonatkozó követelmények szigorítása. Ezek az intézkedések lehetnek ideiglenesek vagy állandók.

17. ábra
Trade-restrictive measures
 (Average number per month)

Forrás: *World Trade Statistical Review*, 2018, p. 93.

A kereskedelemlátó intézkedéseknek tud ellentartani a *WTO Trade Facilitation Agreement*-je (Kereskedelemlátó Megállapodás), amelyet 2018 áprilisáig a WTO-tagok 82 százaléka (136 tag) ratifikált. Ennek égisze alatt a tagok különböző jellegű (A, B, C-kategóriájú)¹⁷ kötelezettségeket vállalnak a kereskedelmi forgalom megkönnyítése és meggyorsítása érdekében (pl. a vám eljárások területén), ami csökkenti a kereskedés költségeit, növeli a forgalmat és a GDP-t. A kevésbé fejlett országok világkereskedelemben való bekapcsolódását, a piacnyitásból fakadó lehetőségek

¹⁷ A = azok a kötelezettségek, amelyeket a tagok a megállapodás aláírásakor tettek; B = azok a kötelezettségek, amelyeket a fejlődő vagy a kevésbé fejlett országok egy átmeneti időszak után fognak végrehajtani; C = azok a kötelezettségek, amelyek végrehajtása technikai segítséget igényel (*WTO Annual Report*, 2018).

kihasználását segíti elő az *Aid for Trade* kezdeményezés, amely segélyként (*ODA, Official Development Assistance*) elszámolható. 2006-óta összesen 343,3 milliárd dollárt fordítottak ezen (elsősorban ázsiai és afrikai) országok kereskedelmi kapacitásainak kiépítésére, fejlesztésére (szállítás, raktározás, kikötők, energiaellátás, kommunikáció).

Ugyancsak a világkereskedelem fejlődését, az akadályok csökkentését szolgálja a *kereskedelemfinanszírozás* kérdésének megoldása. A világkereskedelem közel 80 százaléka különböző hiteleken és garanciákon alapszik, hiszen becslések szerint az exportőrök mintegy 90-120 napos rátartással/időkülönbséggel jutnak áruik/szolgáltatásaik ellenértékéhez, s ennek évi pénzügyi (hitel)vonzata a Bank for International Settlement becslése szerint több mint évi 10 trillió dollár (*World Trade Statistical Review, 2018*). Ezért a WTO külön munkacsoportot hozott létre a kereskedelem-finanszírozási deficit/gap csökkentésére, a kereskedelemfinanszírozás megkönnyítésére.

3. Az amerikai-kínai kereskedelmi konfliktus: America first! → Is America the first?

3.1. A kereskedelmi „adok-kapok”

A fenti világkereskedelmi helyzetbe, vagyis egy dinamikáját visszanyert, felívelő, de a liberalizációért komoly küzdelmet folytató világkereskedelmi helyzetbe robbant be az amerikai-kínai kereskedelmi konfliktus, amely azzal indult, hogy 2018 januárjában az USA kvótákat és pótvámot vetett ki a kínai napelem és mosógép importjára, majd 2018 márciusában Trump elnök 25 százalékos importvámval sújtotta az acél¹⁸, és tíz százalékkal az alumínium importját. A vámemelést azon az 1962. évi amerikai – egyébként a WTO szabályokkal összhangban lévő – kereskedelmi törvény alapján alkalmazták, amely nemzetbiztonsági okokra hivatkozva teszi ezt lehetővé, holott ténylegesen a bekerült termék alacsony ára és a hazai (autó)ipar és munkahelyek „védelme” volt a kiváltó ok. A vámemelés lehetőségét pedig az adja, hogy különbség van az USA alkalmazott („applied”) és lekötött („bound”) vámjai között, így a vámemelés nem ütközik a WTO szabályaiba (*OECD Economic Outlook, June 2018, p. 55*).

¹⁸ Az acél egyébként is egy elég „érzékeny” termék a túlkapacitások miatt. 2017-ben a WTO-nál kezdeményezett anti-dömping eljárások 35%-ának az acél volt a tárgya, s az eljárások zömét az USA és India kezdeményezte (*WTO Annual Report, 2018*).

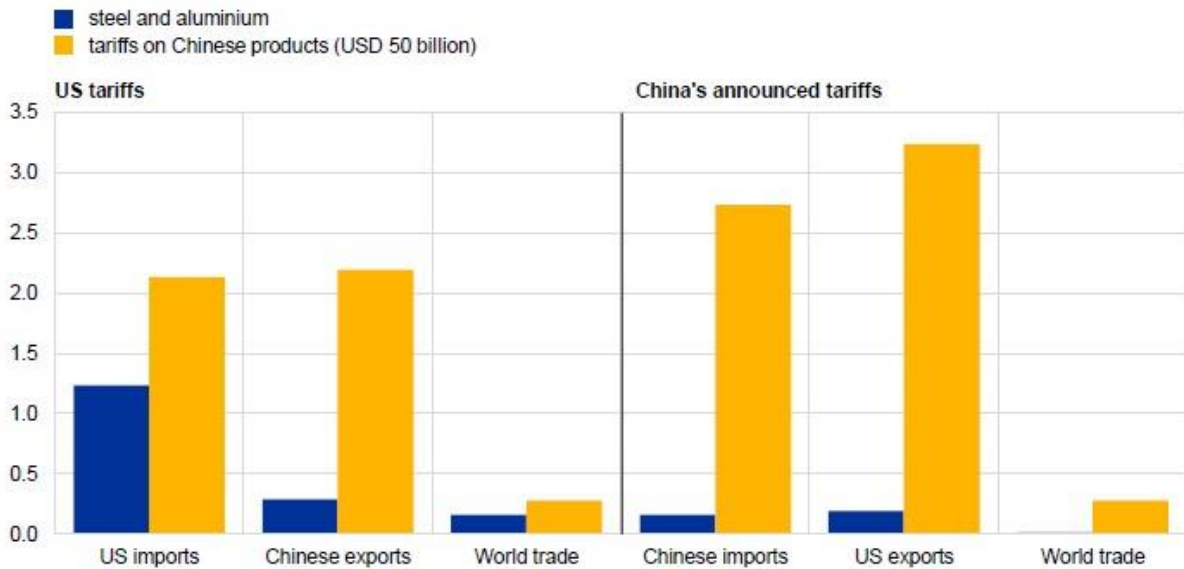
Válaszul Kína hárommilliárd dollár értékű amerikai importra emelte meg a vámot: 15 százalékos vámot vetett ki 120 termékre (gyümölcsök, magvak, bor, acélcső) és 25 százalékosat nyolc egyéb termékre. Ezt követően az amerikai kormány 50 milliárd dollárnyi kínai áru esetében élt vámemeléssel, amelyet Kína egy hasonló értékű amerikai importra vonatkozó vámemeléssel viszonzott. A legfőbb vámemeléssel sújtott kínai exporttermékek az alábbiak voltak: repülőgéppabroncs, nukleáris reaktor, motorcsónak, repülőgépmotor, ipari fűtőberendezés, daru, bulldózer, olaj- és gáz-fúróberendezés, mezőgazdasági- és élelmiszer-feldolgozó gépek, printerek, üveg- és gumimegmunkáló gépek, áramátalakítók, lítium elemek, radar- és rádió-berendezések, TV, videó berendezések, LED, elektronikus berendezések, nehézárművek, mikroszkópok, lézerek, orvosi műszerek és berendezések stb. A kínai viszontválasz az alábbi termékeket sújtotta vámemeléssel: szójabab, kukorica, cukornád, hús, hal és egyéb seafood, tejtermékek, zöldségek, magvak, gyümölcsök, alkoholtartalmú italok, dohány, gyapot,¹⁹ gépkocsi (*What China-USA trade tension...* 2018)

A fenti, kezdeti megszorító intézkedések az amerikai exportnak, illetve a kínai importnak mindössze kettő százalékát és a világkereskedelemnek pedig kevesebb, mint fél százalékát érintették, vagyis közvetlen gazdasági hatásuk csekély volt (*18. ábra*), de a politikai üzenet átjött.

¹⁹ A mezőgazdasági termékek megvámolásával ténylegesen Trump hatalmi bázisát (az amerikai farmereket) gyengítik.

18. ábra

US tariffs and China's retaliation: shares of US, Chinese and global goods trade
 (Percentage of total goods trade for the United States, China and the world)

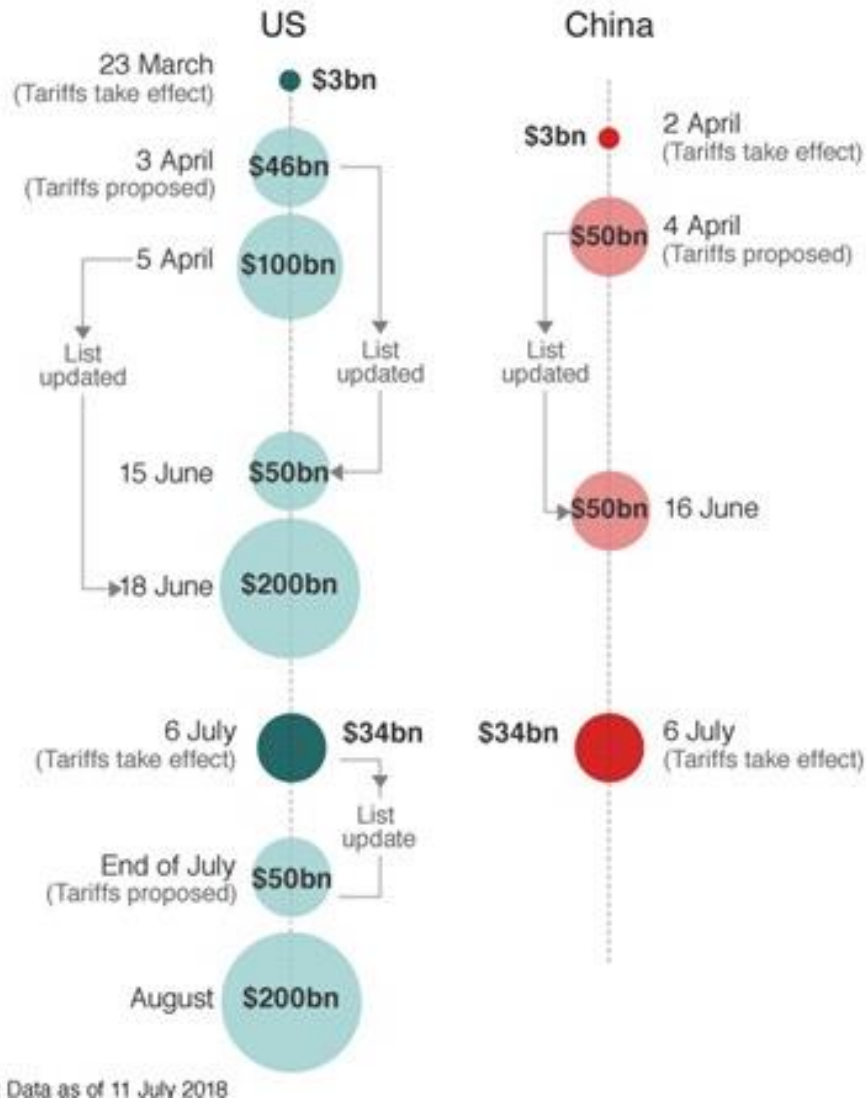

Forrás: Quaglietti, 2018, p. 4.

2018 júniusában az USA 818 kínai termékre vetett ki 25 százalékos vámot 34 milliárd dollár értékben, júliusban pedig további 200 milliárd értékű kínai importra, amit Kína hasonló viszontválasza követett. A 2018 közepéig lezajlott „adok-kapok”-ról ad összegzést a 19. ábra, de ezzel korántsem ért véget a történet. 2018 augusztusában Trump elnök 200 milliárd dollár értékű kínai termékre tervezett 10-25 százalékos pótvámot kivetni, amire válaszképpen augusztus 3-án Peking 600 milliárd dollár értékű amerikai árura vetett ki 5-25 százalékos vámot.

19. ábra

How the tariffs battle has escalated this year (2018)

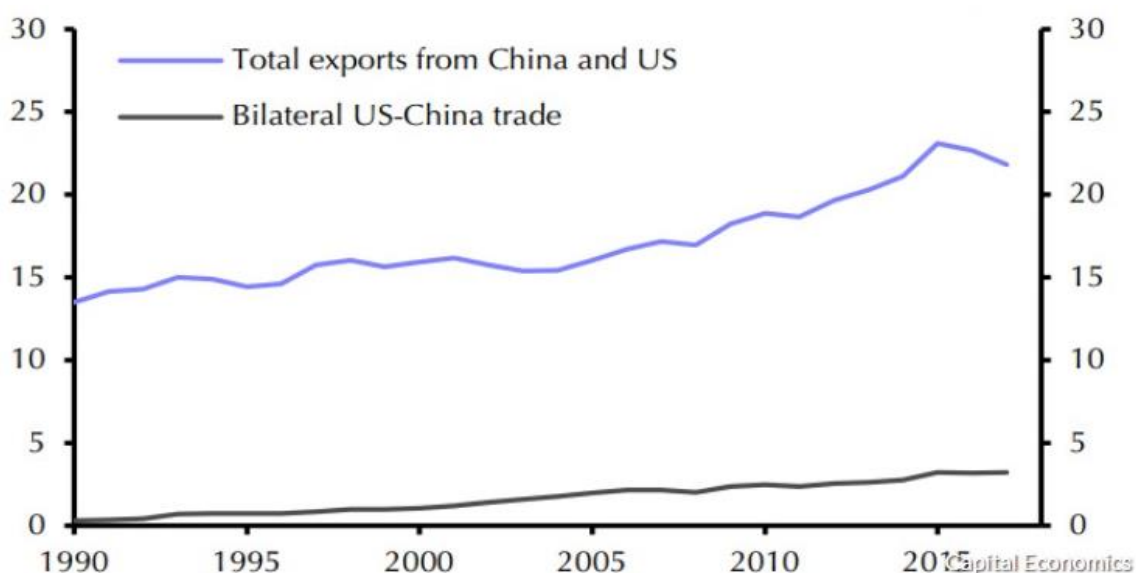
Forrás: Six ways China could retaliate in a trade war, 20 July 2018 (www.bbc.com/news/business-44763110)

2018 szeptemberében újabb 250 milliárd dollár értékű kínai árura vetett ki pótvámot az USA 10 százalékos mértékben, ami 25 százalékra emelkedik 2019 elején. Becslések szerint Washington további, akár 267 milliárd dollár értékű termékekre vethet ki pótvámot, ami azt jelentené, hogy Kína teljes amerikai exportját pótvámmal sújtaná. Vagyis ha nem sikerül a két félnek megegyeznie, akkor az év végére a teljes kínai behozatal pótvám-köteles lesz²⁰. S ha erre az érintett ország hasonló ellenlépéssel

²⁰ Jó hír, hogy a G20-ak 2018 november végi Buenos Aires-i csúcstalálkozóján Donald Trump és Hszi Csin-ping kínai elnök megegyezett, hogy az USA 90 napra felfüggeszti a mintegy 200 milliárd dollárnyi kínai

reagál, akkor az egész világgazdaságot megrázó kereskedelmi háborúra és a protekcionizmus növekedésére lehet számítani, hiszen a világ két vezető gazdasági hatalma adja a világ GDP-jének 40 százalékát, a világ exportjának pedig több mint 20 százalékát, bár az egymás közötti kereskedelem nem éri el a világkereskedelem 4 százalékát²¹ (20. ábra).

20. ábra
US & China Trade as % of World Exports

Forrás: <https://www.marketwatch.com/story/5-things-about-a-us-china-trade-war-that-might-surprise-investors-2018-09-11>

3.2. Mi van a kereskedelmi konfliktus mögött?

3.2.1. A kétoldalú kereskedelem egyensúlytalansága

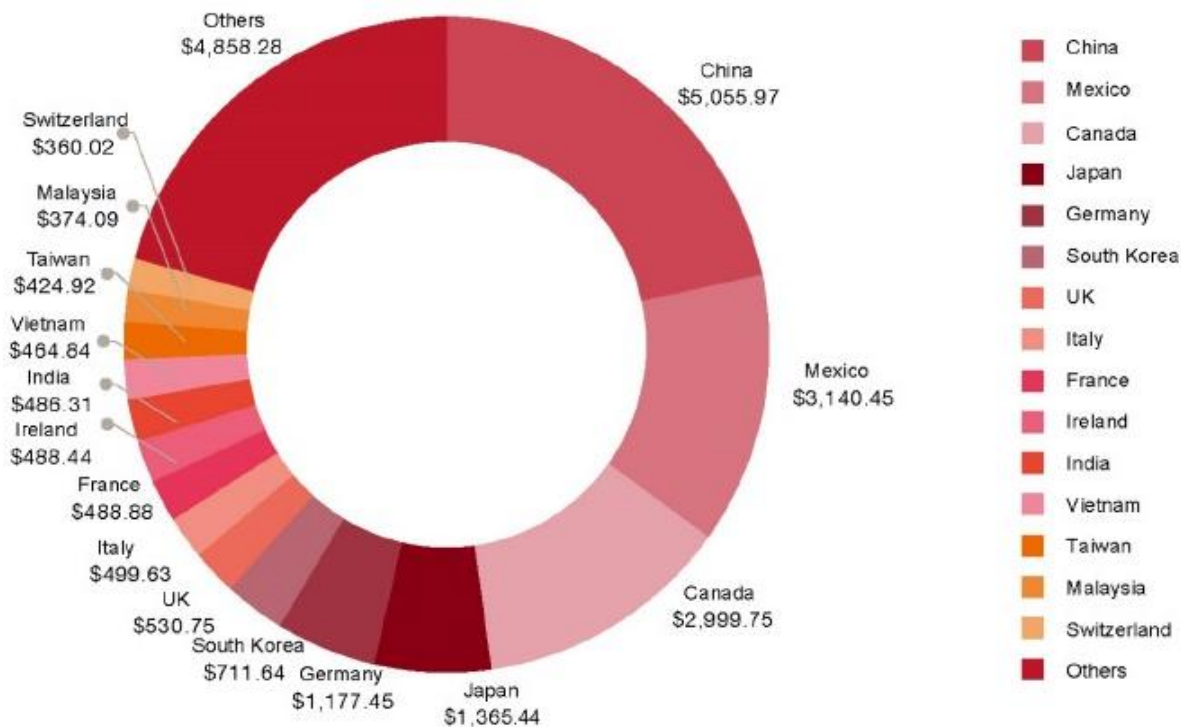
Az UNCTAD szerint (*Trade and Development Report*, 2018 p. 18) a jelenkori kereskedelmi háborúk a túlglobalizált világgazdaság egyensúlytalanságának a megnyilvánulásai, vagyis sokkal inkább szimptomái, mint okai a gazdasági problémáknak. Ez az USA és Kína közötti kereskedelmi konfliktusra is vonatkoztatható, hiszen ennek közvetlen oka, illetve inkább ürügye az amerikai-kínai kétoldalú

importra kilátásba helyezett vámemelést, amiért cserébe Kína jelentős mértékű amerikai terméket vásárol.

²¹ Ugyanakkor a 2008-as válság idején a kereskedelemkorlátozó intézkedések a világkereskedelemnek „csak” 3%-át érintették (Kiss, 2012a, Kiss, 2012b).

kereskedelem alakulása,²² amit egyre inkább a nagyfokú amerikai deficit jellemez a kínai export dinamikus növekedése és az amerikai export ettől elmaradó emelkedése következtében. Ennek hatására mára Kína vált az USA első számú importforrásává (21,6 százalékos részaránnyal 2017-ben) (21. ábra), míg exportjának csak (!) 8,4 százaléka irányul oda (22. ábra), amivel Kína az USA harmadik legfőbb exportpiaca Kanada és Mexikó után. Kína esetében fordított a helyzet: 2016-ban exportjának 18,4 százaléka irányult az USA-ba, míg importjának 8,5 százalékát szerezte be onnan.²³

21. ábra
Top 18 countries/regions of origin of imports for the USA
 (USD 100 million)

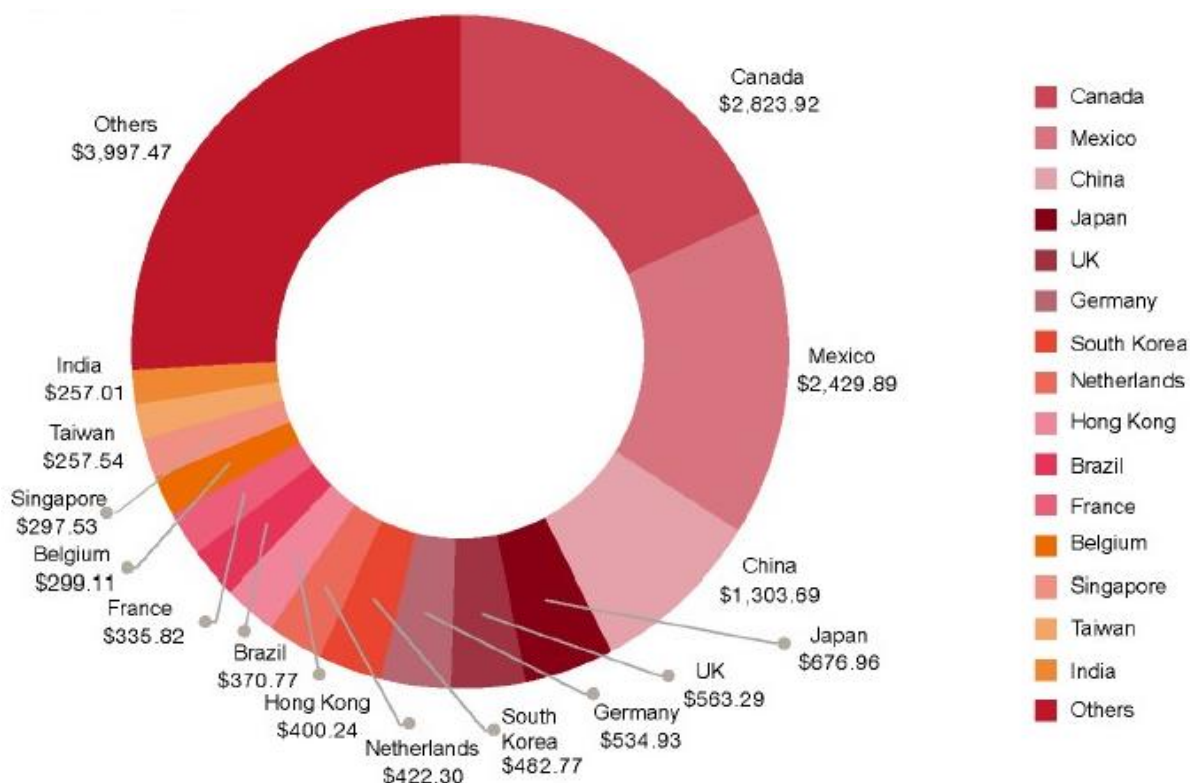

Forrás: Census Bureau under the US Department of Commerce

²² A másik gyakran hangoztatott ok a technológiatranszferhez kapcsolódó szellemi tulajdonjogok megsértése.

²³ <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/LTST/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country>

22. ábra
Top 15 export destinations of the USA, 2017
 (USD 100 milion)

Forrás: Census Bureau under the US Department of Commerce

A tisztánlátást azonban jelen esetben is akadályozza, hogy az egyes források adatai különbözőek (23. ábra): 2008 és 2017 között a Kínába irányuló amerikai export 71,3 milliárd dollárról 130,4 milliárd dollárra (1,8-szorosára) nőtt, míg kínai adatok (*General Administration of Customs*) szerint 81,7 milliárd dollárról 153,9 milliárdra (1,88-szorosára); a Kínából származó import pedig 339,6 milliárd dollárról 506,3 milliárdra (másfélszeresére), kínai adatok szerint pedig 252,3 milliárd dollárról 429,8 milliárd dollárra (1,7-szeresére). Következésképpen a kereskedelmi mérleg deficitje is jelentős különbséget mutat: amerikai adatok szerint 376 milliárd dollár volt 2017-ben (23. ábra), míg kínai adatok szerint „csak” 275,8 milliárd (24. ábra), vagyis mintegy 100 milliárd dollár a különbség, ami az eltérő statisztikai rendszereknek és a tranzitkereskedelemnek tudható be. A magas amerikai kereskedelmi mérleghiányt pedig bizonyos források (*What China-US trade tension...* 2018) azzal magyarázták, hogy az USA – érthető okokból – erőteljesen korlátozta a Kínába irányuló fejlett technológia exportját. A kereskedelmi

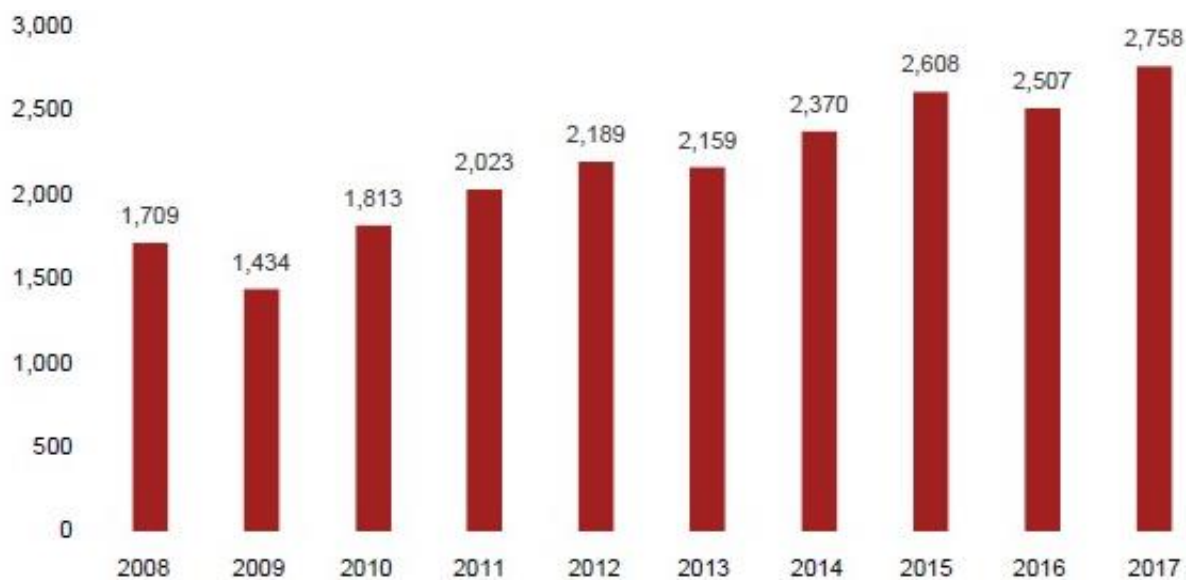
mérleghiány értékelésekor figyelembe kell venni, hogy az adatok nem tartalmazzák a Kínában működő amerikai vállalatok kínai belső piacon történő eladásait.

23. ábra
Trade in goods between the USA and China, 2008-2017
 (USD 100 million)

Year	Figures released by the US			Figures released by China		
	Exports to China	Imports from China	Trade balance	Exports to the US	Imports from the US	Trade balance
2008	713	3,396	-2,682	2,523	814	1,709
2009	706	2,979	-2,272	2,208	774	1,434
2010	931	3,661	-2,731	2,833	1,020	1,813
2011	1,054	4,006	-2,952	3,245	1,222	2,023
2012	1,119	4,268	-3,149	3,518	1,329	2,189
2013	1,229	4,416	-3,188	3,684	1,526	2,159
2014	1,247	4,697	-3,449	3,961	1,590	2,370
2015	1,165	4,841	-3,676	4,095	1,487	2,608
2016	1,159	4,632	-3,473	3,851	1,344	2,507
2017	1,304	5,063	-3,759	4,298	1,539	2,758

Forrás: General Administration of Countoms, P.R. china, US Bureau of Economic Analysis

24. ábra
China-US trade surplus
 (USD 100 million)

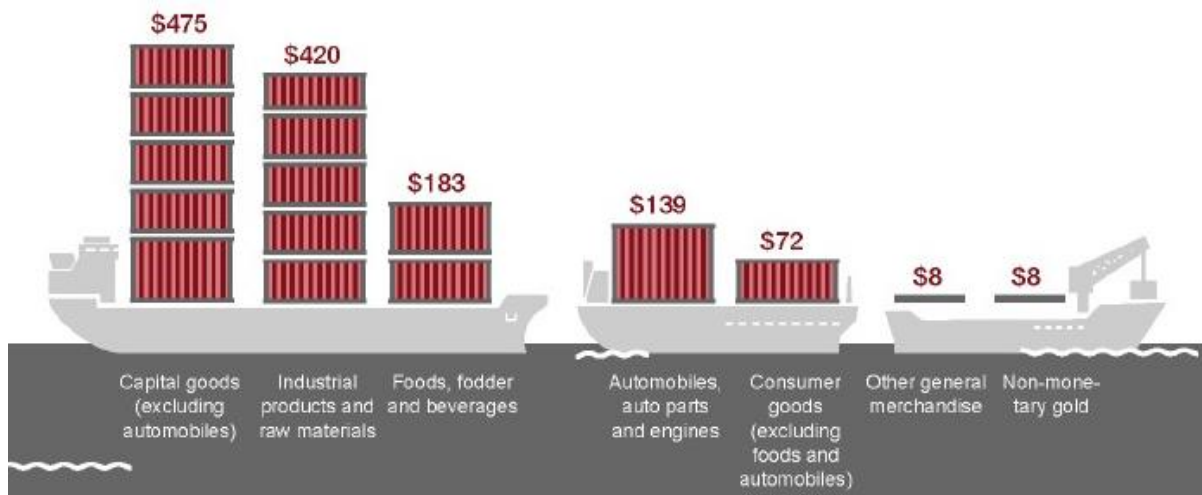

Forrás: General Administration of Customs, China

Természetesen a kereskedelmi mérleg eltérően alakult az egyes árucsoportok vonatkozásában is (25. és 26. ábra). A tőkejavak esetében 2017-ben az USA négyszer

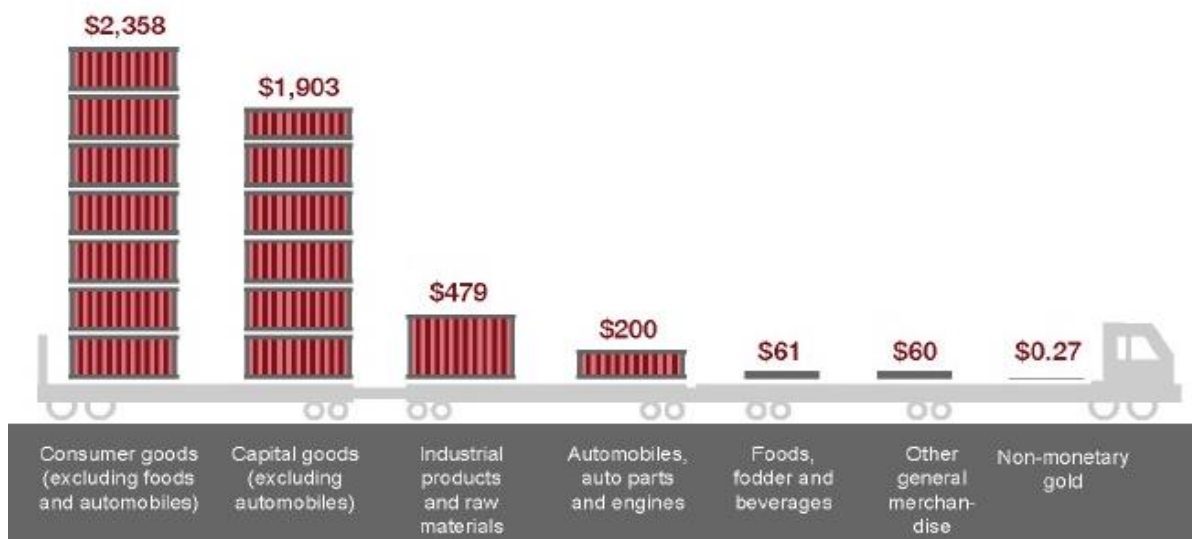
többet vásárolt Kínától, mint fordítva, nem beszélve a fogyasztási javokról, amelyek az USA-ba irányuló Kínai export közel felét tették ki. Kínának a legnagyobb mérlegtöbblete az elektromos berendezések, audio és video berendezések és alkatrészek kereskedelme terén volt (27. ábra).

25. ábra
US goods exported to China, 2017
 (USD 100 million)

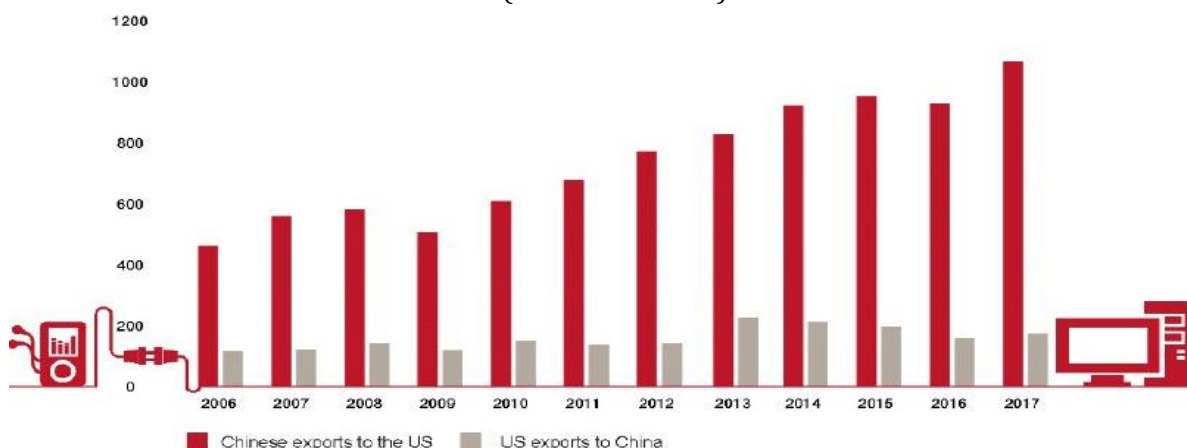
Forrás: US Bureau of Economic Analysis

26. ábra
US goods imported from China, 2017
 (USD 100 million)

Forrás: US Bureau of Economic Analysis

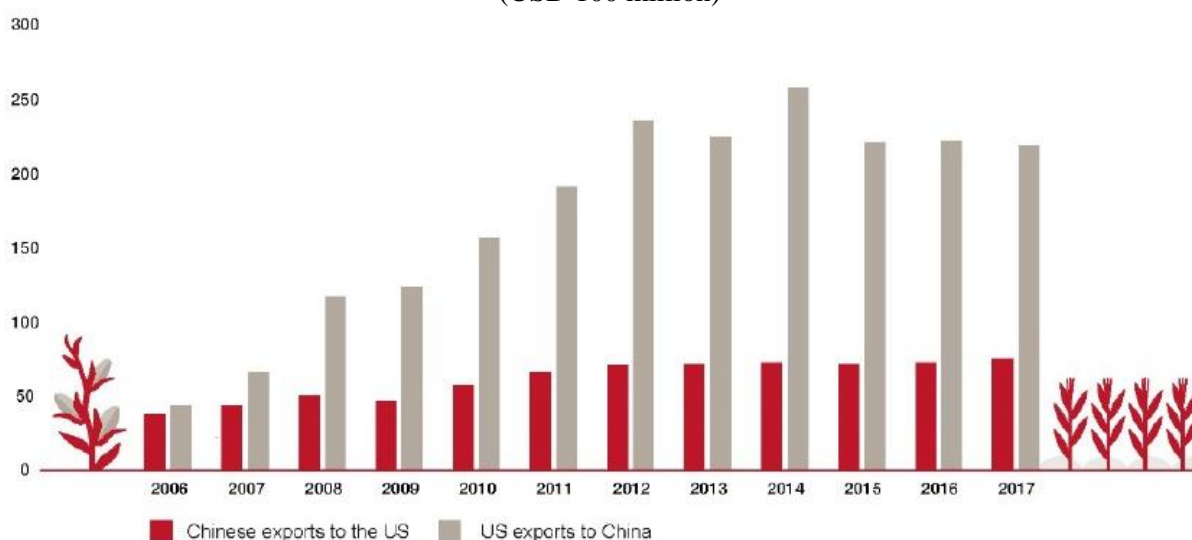
27. ábra
Bilateral trade between China and the US: electromechanical, electrical, audio and video devices and relevant parts, 2006-2017
 (USD 100 million)

Forrás: General Administration of Customs, China

Ugyanakkor az USA-nak jelentős mérlegtöbblete van az élelmiszerek, italok, dohányárúk kategóriában (28. ábra), valamint a repülőgépipar, úrművek és alkatrészek esetében (29. ábra). Az előbbi jelentősen csökkenhet a különböző élelmiszerekre és a szójára²⁴ kivetett kínai importvám következtében, míg az utóbbi a kínai szükségletnek megfelelően fog alakulni. Ahol valamelyest kiegyensúlyozottabb a kereskedelmi forgalom, az az autópár (30. ábra).

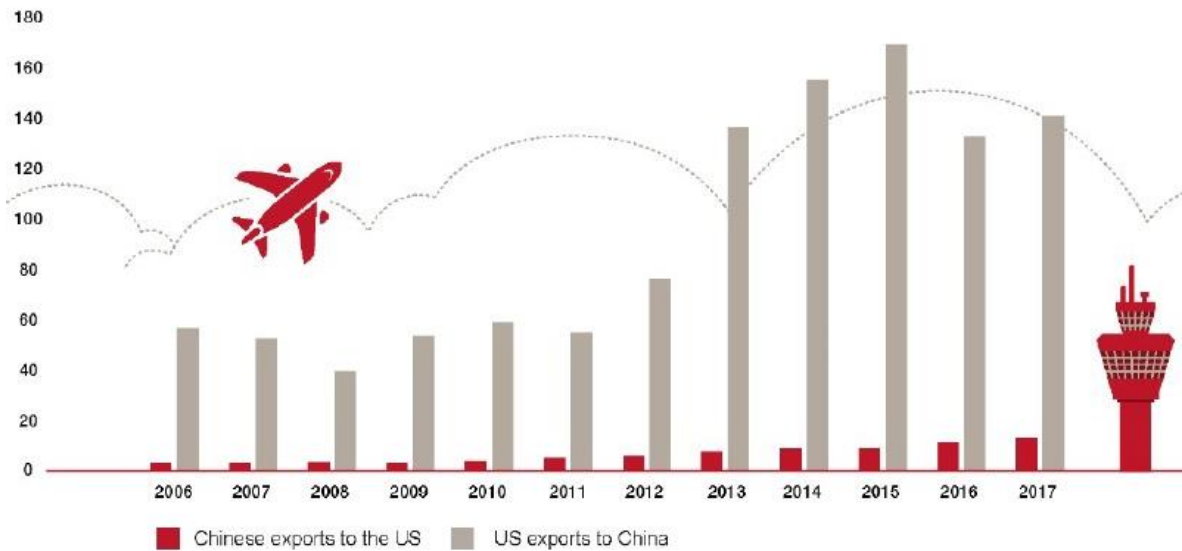
28. ábra
Bilateral trade between China and the US: foods, beverages and tobacco, 2006-2017
 (USD 100 million)

Forrás: General Administration of Customs, PR China

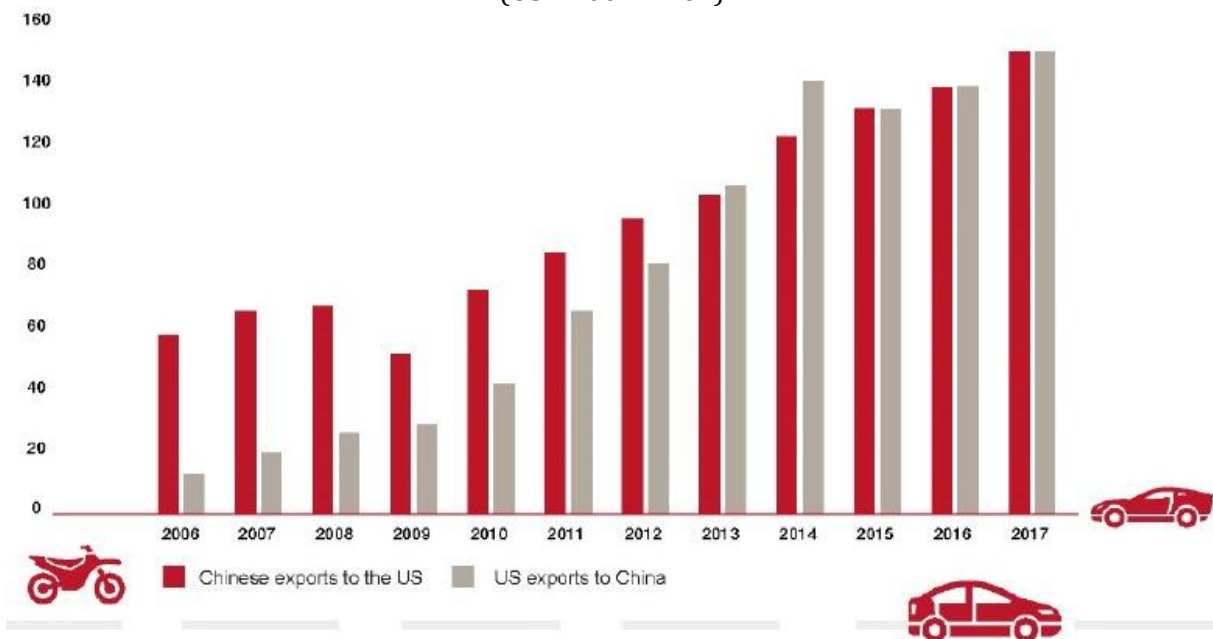
²⁴ Kína 160 millió tonnás szójaimportjából 94 millió tonna az USA-ból származik. <https://www.agrarszektor.hu/piac/vamhaboru-kinaval-nem-lehet-kibabralni.11584.html>

29. ábra
**Bilateral trade between China and the US:
 aircraft, spacecraft and relevant parts, 2006-2017**
 (USD 100 million)

Forrás: General Administration of Customs, PR China

30. ábra
**Bilateral trade between China and the US:
 automobiles and auto parts, 2006-2017**
 (USD 100 million)

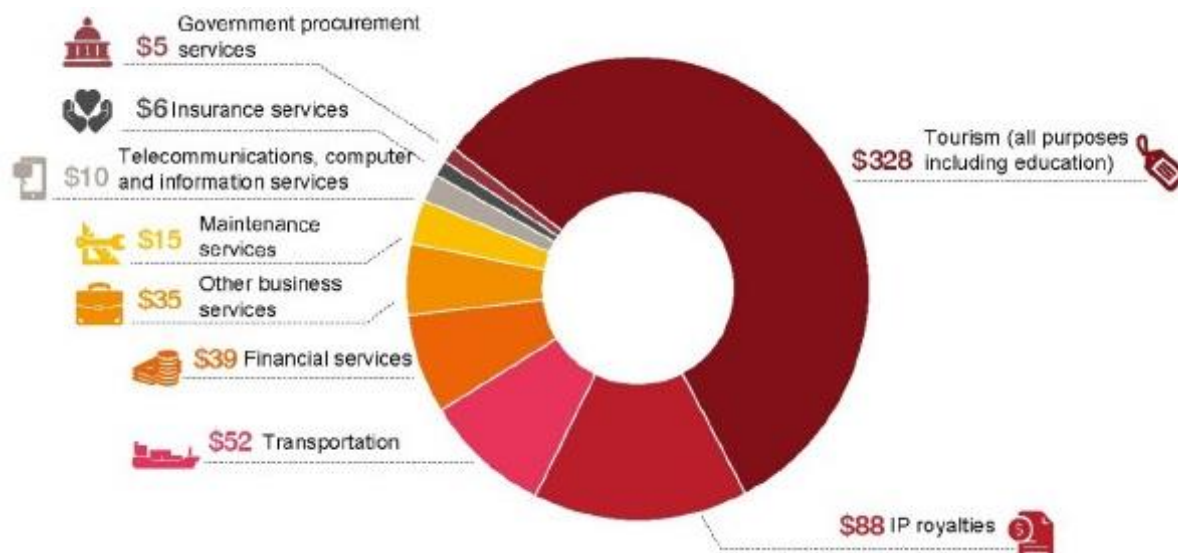

Forrás: General Administration of Customs, PR China

Míg az USA-nak tetemes kereskedelmi mérleghiánya keletkezett az árucseresforgalomban, addig a Kínával való *szolgáltatáskereskedelem* pozitív szaldóval zárt 2017-ben: az USA szolgáltatásexportja 57,8 milliárd dollár volt, amelynek legnagyobb tétele a turizmus volt 57 százalékos részesedéssel; szolgáltatásimportja pedig 17,7 milliárd

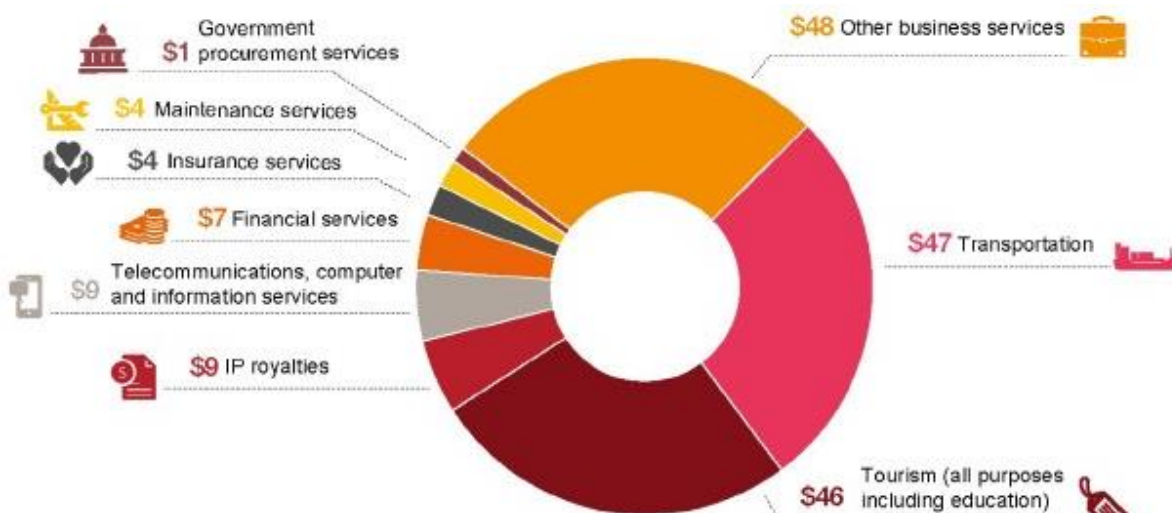
dollár volt, következésképpen a szolgáltatáskereskedelem 40 milliárd dolláros többlettel zárult, ami azonban csekély összeg ahhoz, hogy ellensúlyozza a 376 milliárd dolláros árucere-forgalmi hiányt. (31. és 32. ábra)

31. ábra
US services exported to China, 2017
 (USD 100 million)

Forrás: US Bureau of Economic Analysis

32. ábra
US services imported from China, 2017
 (USD 100 million)

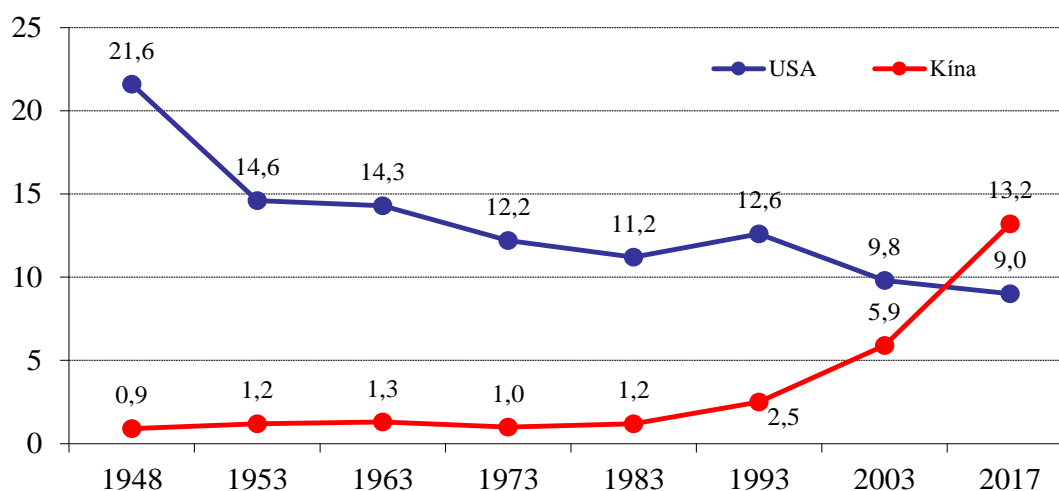

Forrás: US Bureau of Economic Analysis

3.2.2. Az USA világgazdasági térvesztése: America is NOT the first?!

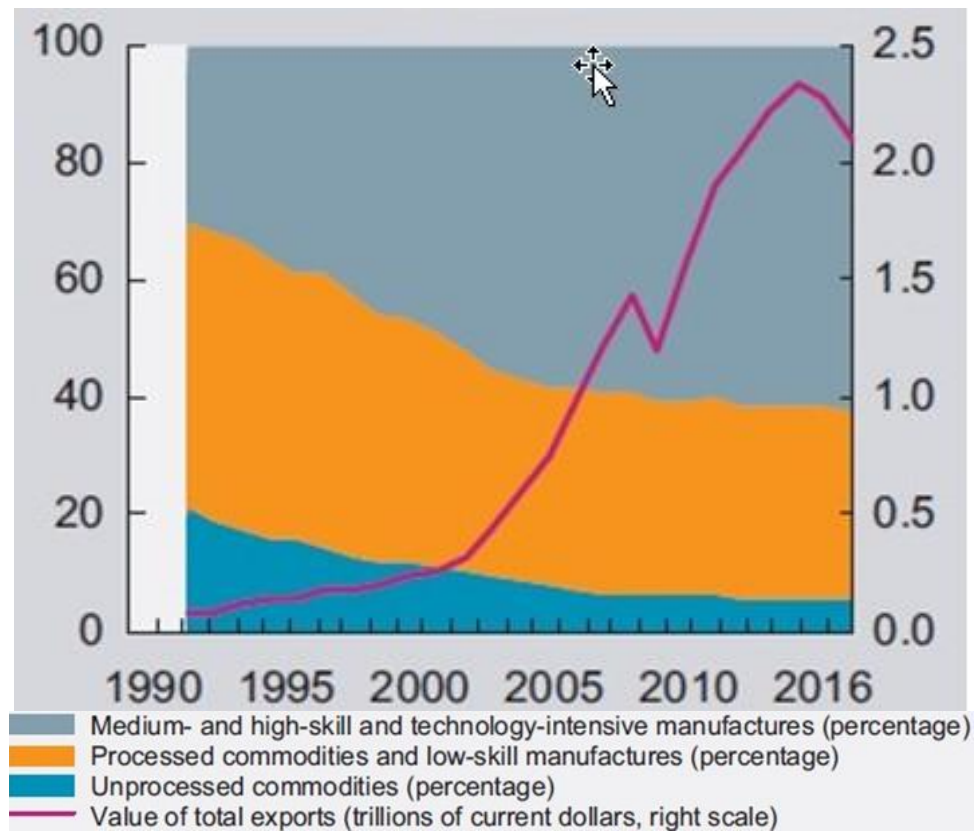
Az amerikai-kínai kereskedelmi konfliktus mögött azonban ténylegesen Kína világgazdasági s ezen belül az USA piacán való térnyerése, illetve az USA világgazdasági térvesztése, versenyképességének csökkenése, a két világhatalom versenye áll. Ezt illusztrálja, hogy 1948 és 2017 között az USA világexporton belüli részesedése 21,6 százalékról 9,0 százalékra csökkent, míg Kínáé 0,9 százalékról 13,2 százalékra emelkedett (33. ábra), s ezzel a világ vezető exportőrévé vált. A világ 1. számú gazdasági hatalmának aligha van ínyére ez a gazdasági térvesztés. Ráadásul ma már azzal sem lehet a helyzetet menteni, hogy igaz, hogy Kína roppant dinamikával növelte kivitelét, de az áruösszetétel nem egy fejlett gazdaságot mutat. Ugyanis a kínai exportban egyre növekszik a magasan feldolgozott, technológia-intenzív termékek aránya (ez 2016-ban már 60 százalék volt, 34. ábra). Kína ma már nem csak összeszerelő tevékenységet végez, jelentős mértékben növelte a hazai eredetű hozzáadott érték tartalmát exportján belül, s 2000 és 2017 között közel megnégyszerezte a világ feldolgozott-termék kivitelén belüli részesedését (4,7 százalékról 17,8 százalékra), ami példanélküli a világgazdaság történetében, míg az USA itt is térvesztést volt kénytelen elviselni (részesedése 13,8 százalékról 9,4 százalékra csökkent) (1. táblázat). Az aligha vigasztalja az USA-t, hogy a világimporton belüli részaránya 1948 óta változatlan, 13,7 százalék volt 2017-ben s továbbra is világelső, bár Kína 10,5 százalékos részarányával a közelébe került (35. ábra).

33. ábra
Az USA és Kína világexporton belüli részesedése
(%)

Forrás: World Trade Statistical Review, 2018, 124. oldalon lévő adatok alapján

34. ábra
A kínai export áruösszetételének változása technológiai szint szerint
 (% és trillion dollár)

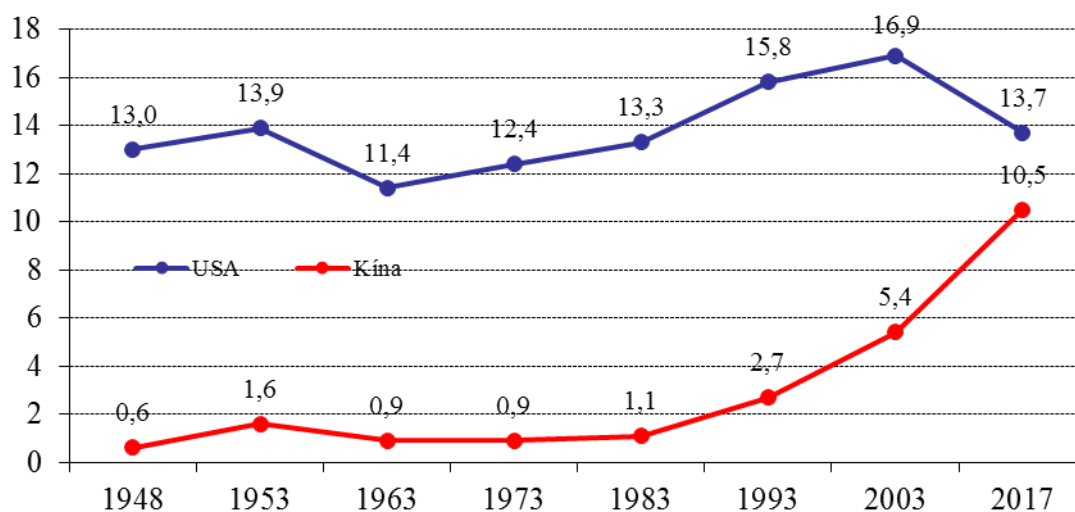
Forrás: UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2018, p. 76.

1. táblázat
Az USA és Kína részesedése a világ feldolgozott-termék exportjából
 (%)

Év	USA	Kína
2000	13,8	4,7
2005	10,0	9,6
2010	9,5	14,8
2017	9,4	17,8

Forrás: *World Trade Statistical Review*, 2018, 141. oldalon lévő adatok alapján

35. ábra
Az USA és Kína világimporton belüli részesedése
(%)

Forrás: *World Trade Statistical Review*, 2018, 125. oldalon lévő adatok alapján

A fenti arányszámok összevetéséből nem csak az USA tévesztése és Kína előretörése olvasható ki, hanem ennek egyik fájó következménye, a nagyfokú árucserre-forgalmi mérleghiány is (-862,8 milliárd dollár 2017-ben), amelynek 43 százaléka a Kínával való kereskedelemről fakad, és amit csak kismértékben ellensúlyozás az USA szolgáltatáskereskedelmének aktívuma (+245 milliárd dollár 2017-ben). Az USA négyszer annyi terméket vásárol Kínától, mint Kína az USA-tól, ugyanakkor a szolgáltatáskereskedelemben az USA-nak 40 milliárdos többlete van Kínával szemben (2017-os adat).

A kereskedelmi háború kirobbantásának másik okaként Trump azt hozza fel, hogy ezzel akarja megállítani az amerikai technológiai és szellemi tulajdonjogok Kínába irányuló „unfair transzfer”-ét, továbbá szeretné a hazai gazdaságot erősíteni, az amerikai munkahelyeket védeni azáltal, hogy az import drágításával helyzetbe hozza a hazai termelést, vállalkozásokat, vállalatokat (*US-China trade row...* 2018) hasonlóan ahhoz, ahogy a 2008-as válságra reagálván a *Buy American* kampányt elindították.

3.2.3. America first – everywhere in the world!²⁵

A fenti tényezők az USA-t egy Thuküdidészi dilemmába sodorták:²⁶ a regnáló világhatalom minden eszközzel, akár egy háborúval és jelentős károk árán is hajlandó a feltörekvő (új) (szuper)hatalom erejét megtörni és saját hegemóniáját megtartani. E feltevést támasztja alá, hogy az USA több fronton is „háborút” indított Kína ellen:

- a *kereskedelem* esetében a restriktív intézkedésekkel a bilaterális forgalomban fennálló tetemes deficitet szeretné csökkenteni s Kínát rávenni kereskedelempolitikája megváltoztatására;
- el akarja érni a kínai csúcstechnológiai vállalatok állami támogatásának megszüntetését és a *szellemi tulajdonjogok* tiszteletben tartását, ami ténylegesen saját *csúcstechnológiai* vezető szerepének megőrzését célozza, amit Peking *Made in China 2025* programja, valamint a kínai csúcstechnológiai cégek (például Alibaba, Huawei, Lenovo, Tencent Holdings, ZTE) megerősödése erőteljesen veszélyeztet: a Huawei a világ második legnagyobb okostelefonyártója az Apple után, a Lenovo a világ legnagyobb PC-gyártója ;
- *katonai* erőfitogtatás jegyében repültek át B-52-es amerikai bombázók a Dél-kínai-tenger felett, s szállítottak fegyvert Tajvanba, valamint gazdasági szankciókat fogantatosítottak Kína ellen katonai repülőgépek Oroszországból való beszerzése miatt (*Dobozi*, 2018. október 7.);
- ellenséges retorikát folytat, és Kína alapvető érdekeit sértő *diplomáciai* lépéseket tesz (ilyen a *Taiwan Travel Act*);²⁷
- korlátozza a kínaiak amerikai *beruházásait*, amelyek mértéke 2016-ban 17 milliárd dollár volt (170 projekt formájában), a kínai FDI állománya pedig 2016-ra 60 milliárd dollárra emelkedett (*36. ábra*), vagyis az összes kínai OFDI állomány 4,5 százalékát tette ki;
- szigorúbb intézkedéseket hoznak, illetve vétőt fogantatosítanak a technológia-intenzív vagy technológiatranszferrel kapcsolatos *cégek* és beruházások esetében: 2018 tavaszán majdnem bedöntötték a ZTE-t, Kína második legnagyobb távközlési cégét, amikor megtiltották az amerikai beszállítóknak, hogy szállítsanak a cégnek; nemrégén támadást indítottak a Huawei távközlési berendezéseinek használata ellen és 2018 decemberében Kanadában letartóztatták a vállalat alapítójának lányát;

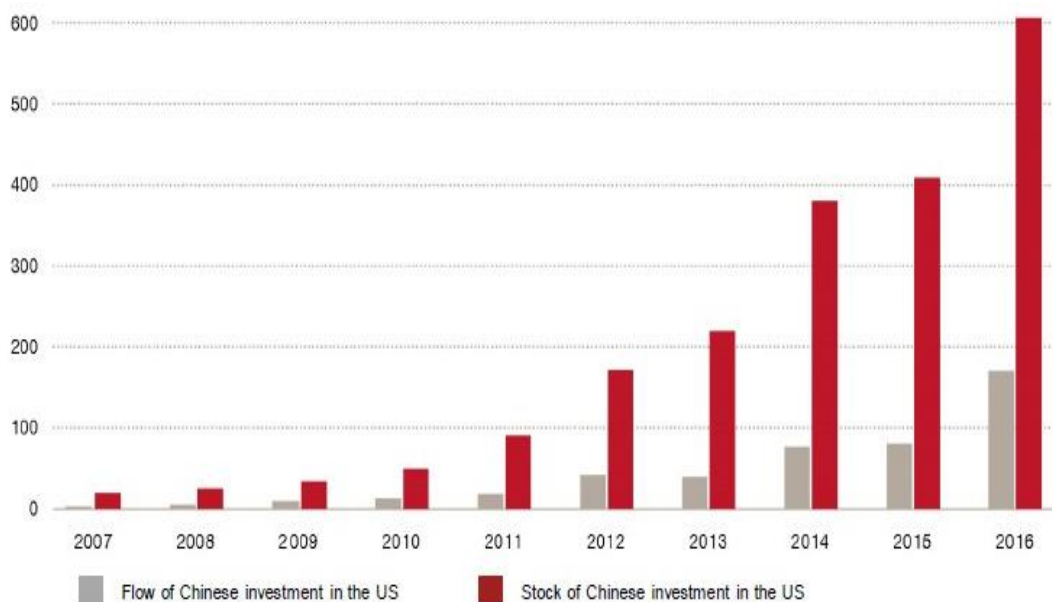
²⁵ Ezt a kifejezést John Bolton, Trump elnök nemzetbiztonsági tanácsadója használta.

²⁶ Thuküdidész görög történetíró (i.e. 460 – i.e. 395) a háború okaival, a háborús felelősség kérdésével foglalkozott, s a 20. században *thuküdidészi dilemmának* nevezték el azt a csapdahelyzetet, mely a háború kirobbanásához vezet. E szerint, amikor egy állam gazdasági és katonai potenciálja hirtelen megnövekszik, s meg van a veszélye, hogy az illető állam hamarosan átveheti az addig domináns nagyhatalom helyét, az utóbbi beletörődés helyett megpróbálja harc árán is megőrizni helyzetét. – A kifejezést a jelenlegi amerikai-kínai konfliktusra többek között Graham Allison, a Harvard Egyetem oktatója használta, de megtalálható a *What China-USA trade tension... 2018* című tanulmányban is.

²⁷ A törvényt, amelynek értelmében magas rangú amerikai hivatalnokok utazhatnak Tajvanra és vice versa, 2018 februárjában fogadták el. Ez alapjaiban sérti Kína „one China” politikáját.

- erőteljesen korlátozzák az *akvizíciókat*, aminek következtében 2017-ben 13,6 milliárd dollárra esett vissza a kínaiak által eszközölt akvizíciók értéke a 2016-os 52,7 milliárd dollárról (*What China-US trade tension...* 2018);

36. ábra
Chinese direct investment in the US
 (USD 100 million)

Forrás: Ministry of Commerce, China

- nehezíti az USA-ban tevékenykedő kínai *média* munkáját, akadályozza az oktatási és kulturális cserét (a több mint 30 ezer USA-ban tanuló diák és oktató száma erőteljesen ingadozik) (Chen Weihua, 2018);
- az USA és Kína közötti rivalizálás olyan területekre is kiterjed, mint a *fejlesztésfinanszírozás*, vagy a segélypolitika. Miután Kína 2016-ban 100 milliárd dolláros alaptőkével létrehozta az *Asian Infrastructure Investment Bank*-ot (AIIB), valamint 20 százalékos részesedése van az ugyancsak 2016-ban a BRICS országok által, sanghaji székhellyel létrehozott 100 milliárd dolláros alaptőkéjű *New Development Bank*-ban (NDB), az USA 2018-ban elhatározta, hogy egy új fejlesztési bankot hoz létre 60 milliárd dolláros hitelkerettel (Klasa, 2018).²⁸

Ezekkel az akciókkal az USA ténylegesen erőt akar mutatni, s meg akarja akadályozni Peking további gazdasági, politikai, katonai és hatalmi térnyerését: a HSBC becslése szerint²⁹ 2030-ra Kína lesz a világ vezető gazdasági hatalma 26 trillió dolláros GDP-vel a

²⁸ Lásd: Development Dispatch: China-US rivalry plays out in development finance.

²⁹ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-25/hsbc-sees-china-economy-set-to-pass-u-s-as-number-one-by-2030>

jelenlegi 14,1 trillióval szemben, vagyis megelőzi az USA-t, amelynek akkori GDP-je 25,2 trillió dollár lesz a jelenlegi 20,4 trillióval szemben.

A szereposztásból fakadóan a kínai kormány hozzáállása – amellet hogy nem hagyja válaszlépés nélkül az ellene irányuló kereskedelmi akciókat – sokkal higgadtabb hangnemet üt meg.³⁰ A kínai kormány ezt a következőképpen fejezte ki. „...not wanting a trade conflict, not being afraid of one, and having to fight one when necessary...” (*What China-US trade tension...* 2018, 20. oldal), Stratégiája pedig: „...to prepare for the worst and expect the best”. Ráadásul Kínának – a kereskedelmi ellenlépéseken kívül – több lehetősége van, hogy revánsot vegyen az USA-n. Az egyik a Kínában tevékenykedő és évi 300 milliárdos üzletet lebonyolító közel félezer *amerikai vállalat* (Apple, Ford, GE, Starbucks) életének megnehezítése, például a vámeljáráások nehezítése, a vízumkiadás megtagadása, a bürokrácia fokozása vagy fogyasztói bojkott által. Az egyre bővülő belső piacról való kiszorulás jelentős üzletvesztést okozhat, különösen egy olyan időszakban, amikor maga a kínai vezetés is erősíteni akarja a belső fogyasztást és a középosztályt. A kiszorított vállalatok pedig aligha térnek vissza az USA-ba, helyette más desztinációt választanak a térségben.

A másik az USA-ba irányuló kínai *turizmus* visszafogása s ezzel az USA kínai eredetű szolgáltatásexportjának csökkentése. A harmadik a *jüan leértékelése*, amely növelné az exportbevételeket, olcsóbbá tenné harmadik országok számára a kínai eredetű termékeket és ellensúlyozni tudná az amerikai vámemelés okozta áremelkedést. Ráadásul ez drágítaná az amerikai importtermékeket, ami tovább rontaná az USA versenyképességét és kereskedelmi mérlegét. S egy további lehetőség a kereskedelmi és tőkekapcsolatok diverzifikálása, az USA súlyának csökkentése (*Six ways China...* 2018). További pénzügyi „időzített bomba”, hogy Kína 3000 milliárd dolláros valutatartalékának 70 százaléka dollárban, ezen belül amerikai állampapírokban van, s ezek eladásával bármikor bedönthető a dollár (*Dobozi*, 2018), ami a nemzetközi pénzügyi rendszer összeomlásával járna.

Emellet különböző nemzetközi fórumokon (például a 2018. november 5.-i Sanghaji Kínai Nemzetközi Import Expon, Hszi Csin-ping elnök beszéde) a kínai kormány hangoztatja a szabad kereskedelem melletti elkötelezettségét, partnereit biztosítja a

³⁰ Persze akadnak szélsőséges megnyilvánulások is: a kínai Kommunista Ifjúsági Szövetség például a II. Világháborús japán invázióhoz hasonlítja Trump egyoldalú, provokatív és a nemzetközi normákat sértő akcióját és az amerikai áruk bojkottjára szólít fel. <https://www.whatsonweibo.com/6-things-chinese-people-should-know-about-the-us-china-trade-war/>

piacára való szabad bejutásról, sőt vámcsökkentést, importnövelést és növekvő nyitottságot ígér, továbbá hangsúlyozza a szellemi tulajdonjogok fokozott védelmét, hangoztatja a gazdasági együttműködés alapelveit, a kölcsönös előnyöket és a win-win szituációt.

3.3. Milyen hatással kell számolni – Cure is worse than the disease?

A fenti „háborús” intézkedések közvetlenül hatnak a *kétoldalú árucserére*, s ezen belül a leginkább érintett ágazatok az élelmiszeripar, a vegyipar, az elektronika, a textilipar, az autó- és gépjárműgyártás, a bútorgyártás, valamint a repülőgépgyártás. Ugyanakkor a vámemelések nem csak kínai vállalatokat sújtanak, de olyan külföldi (köztük amerikai) vállalatokat is, amelyek a pótvámmal sújtott termékeket Kínában állítják elő. De az is előfordulhat, hogy a pótvám olyan amerikai vállalatokat érint, amelyek Kínából importált, pótvámmal sújtott termékeket használnak inputként: a *Peterson Institute for International Economics* (PIIE) szerint a magasabb vámokkal sújtott kínai termékek 95 százaléka ugyanis olyan alkatrészek és részegységek, amelyekből az USA-ban készítenek végterméket. A globális értékláncok működése következtében a kereskedelmi háború nemcsak az abban közvetlenül résztvevőket sújtja, de a beszállítókat is: a *The Economist* becslése szerint az USA-ba irányuló kínai export 30 százaléka (*USA-China trade row...* 2018) harmadik országokból ered. Vagyis a kereskedelmi háború eskalálódása romboló hatással lehet a globális értékláncokra.

Következésképpen az USA és Kína közötti kereskedelmi konfliktus kihat a *világkereskedelem* egészére,³¹ erodálja annak intézményesített (WTO-általi) multilaterális szabályozását (*Kupchan-Alder*, 2018), különösen akkor, ha a kereskedelmi háború a világkereskedelem többi aktorára is kiterjed (például az EU-ra), hiszen a protekcionizmust erősíti a szabad kereskedelemmel szemben. A vámok és a nem-vámjellegű akadályok növelése visszafogja és/vagy drágítja az importot, esetleg annak kiváltására sarkall, még ha nem is ez a leggazdaságosabb megoldás. Egy általános vámemelés növeli az importárakat, ami emeli a termelési költségeket³² és a fogyasztói

³¹ 2018 első félévében már 3%-ra csökkent a világkereskedelem növekedési üteme (*WEO*, 2018).

³² A GE jelezte, hogy az USA vámemelései 400 millió dolláros többletköltséget jelentenek számára, mivel olyan kínai alkatrészeket használnak, amit az USA pótvámmal sújtott (*What China-US trade tension...* 2018).

árakat,³³ növeli az inflációt,³⁴ csökkenti a profitot³⁵ és a háztartások vásárlóerejét, különösen akkor, ha az importtermék nem könnyen helyettesíthető. Vagyis a vámemelés negatív hatással lehet a fogyasztásra, a beruházásokra és a foglalkoztatásra³⁶ is. Ráadásul a kereskedelmi konfliktusok növelik a gazdasági bizonytalanságot, aminek következtében a fogyasztók elhalasztják fogyasztásukat, a beruházók pedig beruházásaikat. A hitelezők pedig csökkentik a hitelkínálatot a növekvő kockázat miatt. Csupán néhány nyitott s a vámemelésekkel nem érintett ország tudna profitálni a kereskedelmi konfliktus kereskedelemeltérítő hatásából.

Ugyanakkor, ami az import visszafogása az egyik oldalon, az az export csökkenése a másikon, vagyis ezektől az intézkedésektől aligha remélheti az USA kereskedelmi hiányának jelentős csökkenését. Ugyanakkor Kína több szempontból is előnyösebb helyzetben van, mint az USA: igen magas kereskedelmi mérlegtöbblete könnyen meg tud birkózni annak kismérvű csökkenésével. Ráadásul az ország már korábban elhatározta s folyamatosan végrehajtja gazdaságstratégia-váltását: az exportorientáció mellett a belső keresletre alapozott gazdasági növekedésre való áttérést (Kiss, 2018). Valószínű, hogy exportpiacai és beszerzési forrásai diverzifikálásával – Ázsia és Európa, esetleg Afrika felé, vagy például a szója esetében a latin-amerikai kontinens felé – Kína képes lesz az amerikai piactól való függését csökkenteni. Ráadásul Kína gazdasági nyitottsága jelentősen csökkent az elmúlt tíz évben: az export/GDP arány a 2006-os 36 százalékról 2016-ra 20 százalékra esett (az USA esetében ez az arányszám 12 százalék volt 2016-ban) (<https://www.marketwatch.com/story/5-things-about-a-us-china-trade-war-that-might-surprise-investors-2018-09-11>).

Ugyanakkor Kína sebezhetőségét mutatja, hogy 2016-ra exportjának már 18 százaléka irányult az USA-ba, s ennek csak egy része lesz más piacokra átirányítható. Ráadásul a kínai vállalatoknak fel kell gyorsítani az önálló kutatási és fejlesztő kapacitások kiépítését és megerősítését az USA-tól való függés csökkentése érdekében

³³ Ez történik például Kínában a szója esetében a kivetett 25%-os vám következtében, de ez történhet az USA-ban is, ha a fogyasztók elesnek az olcsóbb, de még megfelelő minőséget képviselő kínai fogyasztási javaktól (például bútor, légkondicionáló stb.), amelyek fő fogyasztói a Trump-ot támogató szavazói réteg („A globalizáció vesztesei”).

³⁴ Becslések szerint akár 0,5 százalékponttal is emelkedhet az amerikai infláció. <https://www.businessinsider.com/trump-tariff-china-trade-war-consumer-goods-2018-9>

³⁵ A dráguló acél és alumíniumtermék-árak miatt az amerikai autógyártók (például a Ford, GM) csökkentették profit előrejelzéseiket.

³⁶ A Peterson Institute becslése szerint a személygépkocsikra kivetett vámok következtében 195 000 amerikai munkahely kerülne veszélybe.

és meg kell találniuk helyüket a kínai „One Belt, One Road” kezdeményezésben (*BRI, Belt and Road Initiative*).

A kereskedelmet akadályozó tényezők eszkalációja és a hidegháborús légkör nemcsak a világkereskedelem dinamikavesztéséhez vezet, hanem a globális kereslet, a *fogyasztás* és a *beruházások*, s a *gazdasági növekedés* visszaeséséhez. A PWC becslése szerint a kínai GDP 0,3-0,5 százalékponttal csökkenne a következő évben (*What China-US trade tension... 2018*), bár a legpesszimistább becslés sem nagyobb, mint 0,7 százalékpont. Az IMF becslése szerint – amit a 2018. októberi éves értekezletén jelentett be – 2018-ban és 2019-ben is 3,7 százalékkal fog nőni a világ GDP-je,³⁷ amit elég optimista becslésnek tartanak, bár 0,2 százalékponttal a korábbi becslés alatt van. Ugyanakkor, ha folytatódik az USA és Kína közötti adok-kapok, akkor 2020-ra 0,5 százalékponttal fog csökkenni a világ GDP-je. A Morgan és Stanley 0,82 százalékpontos csökkenést prognosztizál, amennyiben az USA 25 százalékos vámot alkalmazna valamennyi kínai és EU-s termék esetében, s a partnerek is hasonló válaszlépést tennének (*US-China trade row... 2018*).

3.4. Az UNCTAD „kereskedelmi háborús” forgatókönyve

A különböző nemzetközi szervezetek a kereskedelmi konfliktusokra reagálván elkészítették forgatókönyveiket. Az UNCTAD alapszenáriója szerint (UNCTAD, *Trade and Development Report, 2018*) – ha nem eszkalálódik a kereskedelmi konfliktus és semmiféle külső sokk nem rázza meg a világgazdaságot – akkor az USA folyó fizetési mérlegének hiánya a 2018 közepi 3,4 százalékról 2023-ra 4,5 százalékra nőne, míg Kínában a folyó fizetési mérleg többlete kettő százalékra csökkenne, mivel az ország nagyobb mértékben koncentrálna a belső keresletre. A világ GDP-je évi 2,9 százalékra csökkenne 2018-ban és így is maradna a 2023-ig terjedő időszakban.

Az UNCTAD „kereskedelmi háborús” forgatókönyve azon alapszik, hogy az USA 20 százalékos vámot vetne ki valamennyi Kínából származó termékre és a kanadai, japán, mexikói, koreai és európai uniós importjának 2/3-ára, amire a felek hasonló lépésekkel válaszolnak. Az UNCTAD elképzelése szerint a kormányok a kirótt vámbevételekből teljes mértékben kompenzálnák exportőreiket a rájuk kiszabott magasabb vámokért. Becslések szerint az USA 280 milliárd dollárt gyűjtene be a magasabb vámokból, amiből

³⁷ Ezen belül az USA GDP-je a korábbi 2,9% helyett 2,5%-kal fog nőni, míg Kínáé 6,6% helyett 6,2%-kal, ami 1990 óta a legalacsonyabb növekedési ütem lenne. <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/trade-tensions-will-trim-global-growth-says-imf>

181 milliárdot az exportőrök kompenzálására fordítana, s így a nettó bevétele 99 milliárd dollár lenne. Vagyis ebben az esetben a pénzeszközök kormányok közötti újraelosztása következne be, amiből egyesek profitálnának, mások veszítenének. A legnagyobb erőforrás-transzferre Kínából kerülne sor az USA felé, ami a kínai GDP 0,5 százalékát tenné ki, s aminek hatására az USA folyó fizetési mérleghiánya és Kína többlete is csökkenne, amin azonban könnyedén úrrá tudna lenni a jüan leértékelése és külkapcsolatai diverzifikálása révén. A vesztesek között lenne Japán, Mexikó és Korea (37. ábra). Azok az országok, akik vesztesek lennének, valutájuk leértékelésével próbálnák meg versenyképességüket növelni és piaci részesedésüket megtartani/visszaszerezni. A profit szinten tartása érdekében bércsökkentésre is sor kerülhetne, ami csökkentené a hazai keresletet, visszafogná a fogyasztást.

37. ábra
**External income and transfers, and the current account
 in countries involved in the trade war, 2015–2023**

(External income and transfers in billions of dollars; current account as a percentage of GDP)

Forrás: UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2018, p. 59.

A „kereskedelmi háborús” forgatókönyv tanulsága, hogy a kereskedelmi háború eszkalálódása esetén a legnagyobb kár nem is a vámemelések kereskedelmi forgalmat csökkentő hatása lenne (bár az is lenne, 2. táblázat), hanem a globális értékláncokra mért romboló hatás (Eichengreen, 2018), a növekvő bizonytalanság és a globális kereslet visszaesése, amelyek csökkentenék a fogyasztást, a beruházásokat és a foglalkoztatást, s ezek végül is a növekedés csökkenését eredményeznék. A valutaárfolyamok volatilitása sok országban tőkemenekülést és valutaleértékelést okozna, ami a beruházások csökkenéséhez vezetne (38. ábra). A prognózis szerint

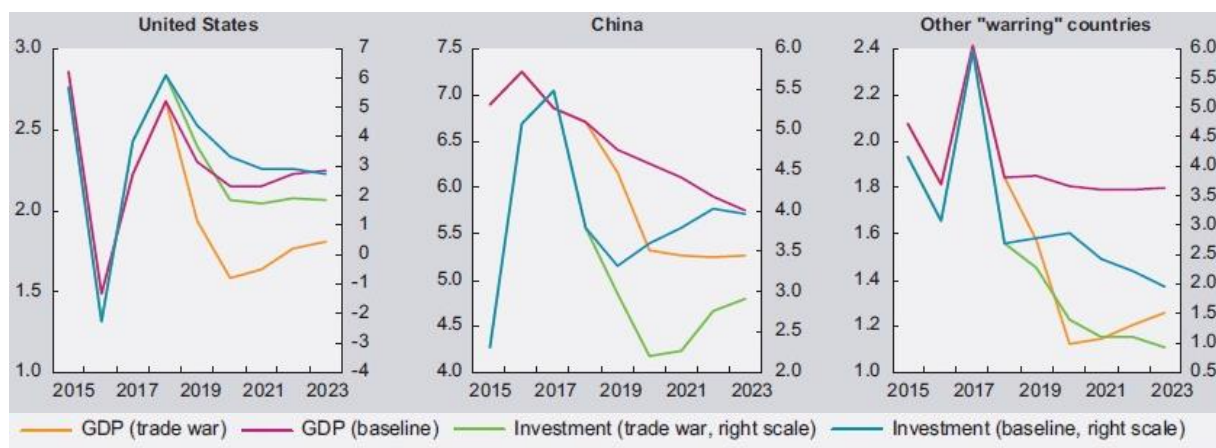
Kínában, az USA-ban, az EU-ban és sok kelet-ázsiai országban a magánberuházások évi egy százalékponttal csökkennének, vagyis 2023-ig összességében hat százalékkal.

2. táblázat
World variables
 (Constant dollar prices; annual percentage changes)

	2018	2023	Commulative change over 5 years
World gross product (WGP) growth			
Baseline	2,9	2,9	
Trade war scenario		2,4	-2,7
Private investment growth			
Baseline	4,0	3,2	
Trade war scenario		2,3	-5,0
Consumption growth			
Baseline	3,7	3,6	
Trade war scenario		3,2	-2,5
Trade volume growth			
Baseline	4,1	3,8	
Trade war scenario		3,2	-4,6

Forrás: UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2018, p. 62.

38. ábra
Growth of GDP and investment, 2015–2023
 (Annual percentages)

Forrás: UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2018, p. 61.

3.5. A kereskedelmi konfliktus hatása az Európai Unióra és Magyarországra: veszélyek és esélyek

Bár ma még csak a két világhatalom között folyik a kereskedelmi konfliktus, de mivel valamennyi ország egy interdependens világ gazdaság része, így egyik sem vonhatja ki magát a konfliktus közvetlen és közvetett hatásai alól. Ugyanakkor látni kell, hogy a

helyzet nem csak veszélyeket rejt magában, hanem esélyeket is, ahogy arra a kínai „válság” szó is utal, aminek jelentése nem csak „veszély”, de „esély” is.

Legnagyobb veszéllyel a konfliktus eszkalálódása, mind több szereplőre és területre történő kiterjedése járna, vagyis az, ha az USA az EU-ra is alkalmazná a vámemeléseket (mint ahogy azt 2018 júniusában tervezte és meglebegtette az acél- és alumínium-termékek esetében), s erre az EU hasonló lépésekkel válaszolna.³⁸ Ebben az esetben az EU számára némi gyógyír, hogy kereskedelmének mintegy 2/3-a ún. intra-kereskedelem, vagyis összes külkereskedelmének csak egy részét érintenék a vámemelések. A leginkább érintett országok azok lennének, ahol az EU-n kívüli exportban magas az USA részaránya (például Németország, Nagy-Britannia, Olaszország, Franciaország), ráadásul ezeknek az országoknak a legnagyobb az USA-val való kereskedelmi többletük, Németországgal az élen (Inotai, 2018). De még ha nem is alkalmaz az USA közvetlen kereskedelemkorlátozó intézkedéseket az EU-val szemben, számolni kell a protekcionizmus erősödésével, ami – mint ahogy a fentiekben bemutattuk – visszaveti a gazdasági növekedést, a beruházásokat, a fogyasztást, a foglalkoztatást, szűkíti a világpiaci keresletet, ami negatívan hat az exportorientációt folytató nagy (pl. Németország) és kis (pl. Magyarország) országokra. Azt is szem előtt kell tartani, hogy a Kínában beruházó európai vállalatoknál éppúgy költségnövekedést és profitsökkenést okoz a vámemelés, mint a kínai vagy az ott lévő amerikai vállalatoknál. Kérdés, hogy tudnak-e/akarnak-e más lokációt keresni.

Ugyanakkor az USA és részben Kína vámemelések miatti versenyképesség-csökkenése, valamint Kína kapcsolatdiverzifikációs törekvései *piaci* lehetőséget teremtenek a kereskedelmi konfliktusban nem érintett országok/régiók számára. Ráadásul a kínai stratégiaváltás, a belső piacra, a 140+ milliós középosztály keresletére építő gazdaságstratégia további piaci lehetőségeket kínál elsősorban a „hightech termékek”, a gyógyszerek, a mezőgazdasági termékek esetében, ahol Magyarország is labdába rúghat. Bár a kétoldalú vámemelések növelik az európai termékek relatív versenyképességét, de ezt nagy mértékben leronthatná, ha a dollár gyengülése következtében felértékelődne az *euró*.

Az USA-val való konfliktus miatt *Európa* felértékelődhet Kína számára egyrészt mint *piac*, másrészt mint befektetési lehetőség, azáltal, hogy Európa helyettesíthet bizonyos

³⁸ Az EU 26 százalékos védővámot vetett volna ki 2,8 milliárd dollárnyi amerikai termékre (mogyoróvaj, narancslé, vas- és acéláru, ruhák, dohánytermékek, motorkerékpárok) (*Haszon*, 2018. június 14.).

amerikai pozíciókat. Annál is inkább, mivel Kína és az EU közötti kereskedelem szintje alacsony a viszonylag magas vámok miatt, bár jelentős a kínai exporttöbblet (Kína 2,5-ször többet exportál, mint amennyi az EU-s importja), amit azonban az EU az USA-val folytatott kereskedelmének többletéből ki tud egyenlíteni. A befektetési szint is csekély (az EU-ban eszközölt összes külföldi befektetéseken belül a kínai befektetések (*stock*) aránya 2-3 százalék), alapvetően az EU óvatos hozzáállása és a beruházások esetleges „politikai” ára miatt (nem zárható ki, hogy Kína „felhasználja” az EU-t az USA ellenében). Ugyanakkor kínai relációban az EU nettó tőkeexportőr, s az ott tevékenykedő vállalatai elszenvedői lehetnek az amerikai importra kivetett vámoknak, ha ezeket input-ként használják.

A kereskedelmi és a tőkekapcsolatok intenzívebbé tételéhez, egy win-win szituáció eléréséhez rendezni kell a két fél kereskedelmi és befektetési problémáit: Kína a szabad kereskedelem kiterjesztését szeretné, különösen a védővámok csökkentését, az EU pedig azt szeretné, hogy Kína szüntesse meg az európai befektetéseket korlátozó gyakorlatát. Az előbbinek veszélye lehet az olcsó és versenyképes kínai áruk még tömegesebb megjelenése, különösen, ha kiszorulnak az amerikai piacról. Ugyanakkor a Kínával való intenzívebb kapcsolatok javíthatják az EU növekedési esélyeit és világgazdasági pozícióját.

Ami a *Magyarországra* gyakorolt hatást illeti, mivel kis EU-tagról van szó, így egyértelműen *policy taker* helyzetben van az ország. Az EU-val szembeni USA magatartás a közös kereskedelempolitikán keresztül közvetlenül hat Magyarországra. Bár Magyarország nagymértékben exportorientált ország (áruexport/GDP aránya 75,9 százalékos volt 2017-ben,³⁹ míg az áru+szolgáltatásexport/GDP aránya 92% volt), exportjának háromnegyede az EU piacon értékesül, ami némi védernyőt jelent, ellentétben azon EU-tagországokkal (például Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország stb.), amelyek exportorientációjukat kifelé diverzifikálták (*Inotai*, 2018). Az USA kereskedelmi intézkedései közül Magyarországot legérzékenyebben az értékláncok sérülése és az autóiparra kivetett vámok emelése jelentené, hiszen az EU/német autóiparra kivetett kereskedelemkorlátozó intézkedéseknek tovagyrúzó hatása lenne a beszállítókra.⁴⁰ A keletkező kínai piaci rést meg lehet próbálni

³⁹ 113,6 milliárd dolláros áruexporttal és 152,3 milliárd dolláros GDP-vel számolva (*WTO Trade Profiles*, 2018, 166. p.).

⁴⁰ *Haszon*, 2018. október 18.

kihasználni, a kereskedelmi egyensúlyt javítani,⁴¹ esetleg további kínai tőkét vonzani,⁴² az infrastrukturális és beruházási ígéreteket (Budapest-Belgrád vasútvonal, a 2018. november elején a Sanghaji expón felvillantott kínai autóipari beszállítói beruházás Kelet-Magyarországon)⁴³ a helyükön kezelni, esetleg realizálni. Azt azonban látni kell, hogy Kína nem Magyarországon, de még csak nem is a V4-ekben, hanem Kelet-Közép-Európában, illetve alapvetően – s különösen most – az Európai Unióban gondolkodik, s nagy(világ)hatalmi törekvései vezérlik. Kína álláspontja határozott: az EU stabilitása és integritása, mélyülése az érdeke, s minden EU-ellenes, az EU egységét aláásó retorikát megfelelően kezel („adequately addressed”), vagyis Magyarország semmiféle kínai kártyát nem tud kijátszani. Nem működik az a kormány által képviselt álláspont, amelyet Orbán Viktor 2018. januárjában német üzletemberek előtt képviselt: „If the EU cannot provide financial support, we will turn to China”.

Összegzés és kitekintés

A világgazdaság szerves részét képező világkereskedelem jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben. Noha kilábalta a válságból, korábbi dinamikáját nem sikerült visszaszereznie, s ha végbemegy egy gazdaságstratégia-váltás a világgazdaságban, akkor elfelejthetjük a magas növekedési ütemeket. A világkereskedelem legfőbb aktorai az Európai Unió, illetve az USA, Kína és Németország. A kereskedelem áruösszetétele a magasan feldolgozott és hightech termékek felé mozdult el, amelyek termelésében kiemelt szerepet játszanak a multinacionális vállalatok és az értékláncok. A világkereskedelmen belül egyre nagyobb szerepet játszik a szolgáltatáskereskedelem, amelynek jelenlegi 23 százalékos részaránya 2025-re 50 százalékosra is nőhet. Míg a világ árukereskedelmében egyre fontosabb szereplők a korszerű exportstruktúrával rendelkező feltörekvő ázsiai országok, s ezen belül is Kína, addig a szolgáltatáskereskedelmet még egyelőre a fejlett országok dominálják. A világkereskedelemből származó előnyök azonban meglehetősen egyenlőtlenül oszlanak el, hiszen a világ árucserreforgalma igen nagymértékű koncentrációt mutat (az Európai Unió egymaga adja a forgalom 1/3-át, az első 10 ország pedig az 52 százalékát), a világkereskedelem pedig jelentős egyensúlytalanságokkal küzd. Az erőviszonyok

⁴¹ 2017-ben Magyarország kínai exportja 2,7 milliárd dollárt tett ki, míg a kínai import 5,3 milliárdot, vagyis a kereskedelmi mérleghiányunk 2,6 milliárd dollár volt.

⁴² 2000 és 2017 között 2,1 milliárd eurónyi kínai tőke érkezett hazánkba.

⁴³ Hatalmas kínai autóipari beruházás jön, *Haszon*, 2018. november 5.

megváltozása és az előnyök egyenlőtlen elosztása kereskedelmi vitákhoz, rosszabb esetben kereskedelmi háborúhoz vezet, mint ahogy azt a 2018-ban kialakult amerikai-kínai kereskedelmi konfliktus is mutatja. Ennek végkifejlete akár a konfliktus eszkalálódása, egy globális kereskedelmi háború kirobbanása, akár tárgyalások útján való csendes rendezése is lehet.

Jelenleg már a világgazdaság olyan mértékben globalizálódott és az (aszimmetrikus) interdependenciák olyan magas foka alakult ki, hogy a világgazdaság szereplői alapvetően a globalizáció (egyfajta "managed" globalizáció) folytatásában és az ebből fakadó előnyök egyenlőbb elosztásában érdekeltek. Ezt a kereskedelem szabályozása tekintetében a liberalizáció folytatása, az áru- és szolgáltatáscsere útjában álló akadályok csökkentése/lebontása szolgálja. Ennek eszköze azonban éppúgy lehet a WTO keretében megvalósuló multilateralizmus folytatása (mert ez a szervezet a világkereskedelem 98 százalékát adó tagokat reprezentálja), mint a különböző szabadkereskedelmi és regionális megállapodások egymásmellettiése, hiszen ez utóbbiak nemcsak a kereskedelem fejlesztését segítik elő. Habár a világkereskedelem multilaterális szabályozását illetően sokan szkeptikusak, már-már temetik a WTO-t, ugyanakkor látni kell, hogy a kialakult értékláncok és a gazdaságok összefonódása miatt szükségszerű a világkereskedelem kiszámítható multilaterális szabályozása.

Magyarországnak – mint exportorientációt folytató és az export-vezérelte növekedési stratégia előnyeit élvező kis országnak – alapvető érdeke egy liberalizálódó, kereskedelmi konfliktusoktól mentes világgazdaság létrejötte és az EU védernyőjének erősödése, ami ugyanakkor meghagyja a kapcsolatok és a piacok diverzifikálásának lehetőségét.

Hivatkozási jegyzék

- Ahmad, J. – Kwan, A. C. (1991): Causality between exports and economic growth: empirical evidence from Africa”, *Economics Letters*, Vol. 37, No.3, pp. 243–248.
- Awokuse, T. O. (2007): Causality between exports, imports, and economic growth: Evidence from transition economies, 2007, *Economics Letters*, Vol. 94, No.3, pp. 389–395.
- Balassa, B. (1978): Exports and economic growth: further evidence, *Journal of Development Economics*, Vol. 5, No. 2, pp. 181–189.
- Balassa, B. (1985): Exports, policy choices, and economic growth in developing countries after the 1973 oil shock, 1985, *Journal of Development Economics*, Vol.18, No. 1, pp. 23–35.
- Chen Weihua (2018): Phone call could be beginning of change in Sino–US ties, *China Daily*, 2018/11/05
- Dobozi István (2018): Kína sem áll fegyvertelenül Trump vámháborújában, *Népszava*, 2018. október 7.
- Doha, Doha light, kudarc (2011): *Világgazdaság*, 43. évf., 82. sz. 2011. ápr. 29.
- Dollar, D. - Kraay, A. (2004): Trade, Growth, and Poverty. *The Economic Journal*, 114, February, pp. 22–49.
- Eichengreen B (2018). The economic consequences of Trump’s trade war. *Project Syndicate*. 12 July. Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/economic-consequences-of-trump-trade-war-by-barry-eichengreen-2018-07>.
- Felipe, Jesus (2003). Is export-led growth passé? Implications for developing Asia, *ERD Working Paper* No. 48, Asian Development Bank, 36 p.
- Frankel, J. and Romer, D. (1999), “Does Trade Cause Growth?” *American Economic Review*, 89 (3), pp. 379–399.
- Hausmann, R. – Hwang, J. – Rodrik, D. (2007), “What you export matters”. *Journal of Economic Growth*, 12, pp. 1–25.
- Helpman, E. – Krugman, P. (1985): *Market Structure and Foreign Trade*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Hsiao, M. C. W. (1987): Tests of causality and exogeneity between exports and economic growth: the case of the Asian NICs, 1987, *Journal of Economic Development*, Vol. 12, No. 2, pp. 143–159.
- Huchet-Bourdon, Marilyne – Le Mouel Le Mouël, Chantal – Vijil. Mariana (2011): The relationship between trade openness and economic growth: some new insights on the openness measurement issue. XIIIème Congrès de l’Association Européenne des Economistes Agricoles (EAAE), Aug 2011, Zurich (CH), Switzerland. <https://hal-agrocampus-ouest.archives-ouvertes.fr/hal-00729399>
- Inotai András (2018): Export-oriented new member countries of the European Union and the spread of trade protectionism, *ASPEN Review*, 2018/4, 6 p.

- Khalafalla, Khalid Yousif – Webb, Alan J. (2001): Export-led growth and structural change: evidence from Malaysia, *Applied Economics*, 2001, 33, pp. 1703-1715.
- Khemka, Abhinav – Kifle, Temesgen – Morgan, Bryan (2018): Export-led growth in India: A bounds testing approach, *The Journal of Developing Areas*, Volume 52, No. 1 Winter 2018, pp. 1–15.
- Kiss Judit (2002): Az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok kereskedelmi vitái, *Külgazdaság* 46. évfolyam 2002. 2. szám, pp. 47–68.
- Kiss Judit (2012a): Túljutott a válságon a világkereskedelem? In: *Elvesztett illúziók. A világgazdaság tartós válságáról* (szerk.: Farkas Péter – Meisel Sándor – Weiner Csaba), MTA KRTK VKI, 2012, pp. 90–117.
- Kiss Judit (2012b): A világ áru- és szolgáltatáskereskedelmének várható alakulása. In: *A változó világgazdaság. Útkeresések, tapasztalatok és kilátások* (szerk.: Farkas Péter – Meisel Sándor – Novák Tamás), 2012, MTA KRTK, VKI, Budapest, pp. 57–80.
- Kiss Judit (2013): Válság és világkereskedelem. Kilábal-e a válságból a világkereskedelem? *Külgazdaság*, 56. évfolyam, 2013/3–4. pp. 65–88.
- Kiss, Judit (2014): *Tükör által tisztábban - a magyar csatlakozás agrárkereskedelmi hatásainak vizsgálata*, 2014. 10. 29. MTA Világgazdasági Intézet Blogja
- Kiss, Judit (szerk.), 2018: *Stratégiaváltás a világgazdaságban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 212 pp.
- Klasa, Adrienne (2018): Development Dispatch: China-US rivalry plays out in development finance, *FDI Intelligence*, 11/10/2018)
- Know your service exports...(2017) <http://www.tradeready.ca/2017/fittskills-refresher/know-service-exports-4-ways-services-traded-globally/>
- Krueger, A. O. (1978): *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalisation Attempts and Consequences*, 1978, Cambridge, MA: Ballinger)
- Krugman, P.R. (1984): "Import protection as exports promotion. In H. Kierzkowski, editor, *Monopolistic Competition in International Trade*", 1984, Oxford: Oxford University Press
- Kupchan, Ch. – Alden, E. (2018): Trump is poised to do irreparable harm to world trade. *Foreign Policy*, 24 July 2018.
- Lipse, R. E (2009): Measuring international trade in services. In: Reinsdorf M and Slaughter MJ, eds. *International Trade in Services and Intangibles in the Era of Globalization*. University of Chicago Press. Chicago, pp. 27–70.
- Quaglietti, Lucia (2018): Implications of rising trade tensions for the global economy, *ECB Economic Bulletin*, Issue 3. Frankfurt am Main: European Central Bank, pp. 21–25. <https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/html/eb201803.en.html#IDofBox1>
- Palley, T. I. (2003): Export-Led Growth: Evidence of Developing Country Crowding-out, in *Economic Integration, Regionalism, and Globalization*, Arestis, Baddeley, & McCombie (eds.), Cheltenham: Edward Elgar.
- Ray, S. (2011): A causality analysis on the empirical nexus between exports and economic growth: Evidence from India, *International Affairs and Global Strategy*, Vol. 1, pp. 24–38.

- Ronit, M. – Divya, P. (2014): The relationship between the growth of exports and growth of gross domestic product in India. *International Journal of Business and Economics Research*, 3 (3), 135-139. doi. 10.11648/j.ijber.20140303.13
- Six ways China could retaliate in a trade war, 20 July 2018
[/www.bbc.com/news/business-44763110](http://www.bbc.com/news/business-44763110).
- Trade in services*, WTO, Geneva, 2015.
- Trade Profiles*, WTO, Geneva, 2018.
- UNCTAD, Trade and Development Report, 2018, 221 p.
- US-China trade row: What has happened so far? 18 September 2018,
www.bbc.com/news/business-44529600
- Yang, J. (2008). An Analysis So-Called Export-Led Growth. *IMF Working Paper*, WP/08/220, 1-24.
- What China-US trade tensions mean for Chinese economy and business? 2018, PricewaterhouseCoopers China, Beijing, Hong Kong and Macau: PwC, p. 1–30.
<https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/china-us-trade.html>
- World Economic Outlook, June 2018, IMF, Washington.
- World Economic Outlook, October 2018, IMF, Washington, 215 p.
- World Economic Situation and Prospects 2010, UN, New York, 2010.
- World Economic Situation and Prospects, 2018, UN, New York, 2018, 207 p.
- World Tariff Profiles 2018, WTO, Geneva, 2018, 236 p.
- World Trade Statistical Review, 2018, WTO, Geneva, 2018, 162 p.
- WTO Chief launches fresh effort to revive Doha round ... *Economy Live*, 30 June, 2012 (online).
- WTO Annual Report, 2018, WTO, Geneva, 218, 210 p.
-